

ELS USOS LINGÜÍSTICS DE PROFESSORS I ALUMNES A L'AULA DE LLENGUA CATALANA A L'ESO

Treball de Final de Màster Universitari en Formació del
Professorat d'Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat,
Formació Professional i Ensenyaments d'Idiomes
(Especialitat en Llengua i Literatura Catalana i Castellana)

Sergi Quitian Maixenchs

Curs acadèmic 2022-2023

Tutor: Llorenç Comajoan Colomé

Vic, 2 de juny de 2023

Índex

Resum.....	3
Introducció.....	4
Recerques prèvies dels usos lingüístics a l'educació a Catalunya.....	4
L'ús del català a les aules de Catalunya en xifres.....	5
Els contextos d'ús del català als instituts.....	6
El català en un context de preeminència del castellà.....	7
Motius del baix ús del català a les aules.....	8
Estratègies per estimular l'ús del català a classe.....	9
El català dels joves avui: una foto fixa que no reflecteix el seu ús futur.....	10
Metodologia de la recerca.....	12
Context i participants.....	13
Instruments i procediments de la recollida de dades.....	14
Resultats de l'estudi.....	17
Observació de l'aula.....	17
Entrevistes a docents.....	23
Qüestionaris als alumnes.....	27
Discussió dels resultats.....	31
Conclusions.....	38
Bibliografia.....	39
Annex.....	42

Resum

Aquest treball investiga els usos lingüístics a l'aula de Llengua Catalana i Literatura d'un centre públic d'educació secundària de Sabadell. L'estudi proporciona dades generals del descens de la presència del català als instituts de Catalunya i n'explora les raons. A partir d'aquest punt de partida, analitza la situació d'un centre en concret mitjançant tres instruments: l'observació a l'aula, entrevistes a docents i qüestionaris als alumnes. L'examen de les dades recollides, qualitatives i quantitatives, apunta que a les classes de Llengua Catalana i Literatura de l'institut objecte d'estudi hi ha una profusa presència d'alternances lingüístiques, amb canvis de llengua continuats cap al castellà i sempre protagonitzats pels alumnes, o bé amb altres alumnes com a receptors o bé quan es dirigeixen al docent. Aquests canvis de llengua al castellà apareixen en intervencions espontànies i poc planificades i s'expliquen més per motius d'aptitud que d'actitud. Es tracta d'una qüestió d'hàbits, més que no pas consciència lingüística, que el professor combat, principalment, amb la norma de manteniment del català.

Paraules clau: llengua catalana, usos lingüístics, educació, instituts, canvi de llengua, castellà, hàbits lingüístics, professors, alumnes.

This research delves into the use of the Catalan language in the classroom, specifically within the context of Catalan Language and Literature classes at a public high school in Sabadell. This study examines the overall decline in Catalan presence in high schools throughout Catalonia and explores the underlying reasons for this trend. Three methods were employed to analyse the situation: classroom observations, teacher interviews and student questionnaires. The analysis of both qualitative and quantitative data revealed that in the Catalan Language and Literature classes of the school being studied, there is a prevalent occurrence of linguistic alternations. These alternations involve frequent shifts towards the Spanish language, initiated by the students themselves, either in their interactions with the teacher or among their peers. The transitions to Spanish occur spontaneously and without prior planning, and are primarily influenced by students' aptitude rather than their attitude. It is a matter of habitual behaviour rather than conscious linguistic awareness, which the teacher combats primarily by enforcing the rule of maintaining the use of the Catalan language.

Keywords: Catalan language, linguistic uses, education, high schools, language shifts, Spanish, linguistic habits, teachers, students.

Introducció

L'ús del català per part dels joves fa anys que copa titulars de notícies i debats, públics i privats. Les dades més recents del Departament d'Educació, recollides a través del Consell Escolar de Catalunya (2022) i del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2021) manifesten una davallada en l'ús que fan de la llengua catalana els estudiants d'educació secundària. És clar que cada institut és un món –un món que depèn de la seva pròpia idiosincràsia i del seu context social, geogràfic, econòmic i cultural–, però les enquestes esmentades apunten que, en termes generals als centres de secundària, avui, es parla menys català que uns anys endarrere i la llengua que per llei està fixada com a vehicular queda a remolc del castellà.

Les dades, que es desenvoluparan a la fonamentació teòrica de la investigació, són el germen que motiven la investigació d'aquest Treball de Final de Màster, amb el propòsit d'explorar els usos lingüístics a les aules d'un institut de secundària de Catalunya. En concret, es pretén detectar fins a quin punt es manté la llengua catalana com la llengua vehicular d'ensenyament i aprenentatge al centre educatiu –norma que emana de la Llei de Normalització Lingüística de 1983 (Generalitat de Catalunya, 1983) i es consolida amb el model de conjunció en català que es desenvolupa a partir de l'any 1993– i quines alternances lingüístiques esdevenen.

Atès que s'han fet diferents informes i investigacions sobre els usos lingüístics a les aules, l'estudi ha cregut interessant posar la lupa en un àmbit en què les alternances lingüístiques d'altres llengües respecte el català són més significatives: les classes de Llengua Catalana i Literatura.

Recerques prèvies dels usos lingüístics a l'educació a Catalunya

En aquest apartat, el treball desenvolupa els principals conceptes teòrics sobre els usos lingüístics als centres escolars de Catalunya i ho relaciona amb evidències de recerca anteriors. Primer, fa una panoràmica sobre els usos de la llengua que es fan als instituts, és a dir, repassa en quina mesura es parla català, quan es parla i per què hi ha alternances amb el castellà. Després, explora les raons que provoquen aquesta situació i aborda possibles estratègies per revertir-la.

L'ús del català a les aules de Catalunya en xifres

Les darreres dades fetes públiques pel Departament d'Educació, en la tercera onada de l'Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de quart d'ESO a Catalunya 2006-2013-2021 (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 2021) plasmen la davallada d'ús del català dels alumnes que acaben l'escolarització obligatòria. En els quinze anys que van des de 2006 a 2021, el percentatge d'alumnes que es dirigien sempre o gairebé sempre en català al seu professor –sigui de l'assignatura que sigui– va passar del 56% al 39,4%.

És una caiguda que encara és més pronunciada quan els alumnes parlen entre ells a l'hora de dur a terme treballs grupals o per parelles: al 2006 un 67,8% dels estudiants afirmaven fer els treballs en grup sempre o gairebé sempre en català, una xifra que en la darrera mostra, de 2021, va caure a menys d'un terç: el 21,4% (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 2021).

Com assenyala el document *L'ús del català a l'educació*, “les últimes enquestes i informes constaten que la normalització lingüística no s'ha assolit i que, ben al contrari, els canvis esdevinguts en les darreres dècades en la societat catalana posen de manifest la necessitat que l'escola continuï treballant per estendre el coneixement i l'ús de la llengua entre les noves generacions” (Consell Escolar de Catalunya, 2022, p. 7). Aquests canvis són de caràcter tecnològic i cultural, però també demogràfic: la xifra d'alumnes d'origen estranger als centres educatius catalans s'ha duplicat en els darrers quinze anys (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 2021).

A partir d'aquesta situació, l'escola catalana “no ha tingut capacitat per capgirar algunes normes d'ús lingüístiques (...) que determinen l'ús prioritari del castellà. Aquest comportament lingüístic situa el català en una posició subsidiària que retalla la seva funcionalitat i l'aboca a un possible inexorable procés d'invisibilització” (Consell Escolar de Catalunya, 2022, p. 8).

Malgrat que les dades manifesten un retrocés en l'ús del català als centres d'educació secundària, els alumnes expressen que s'hauria d'utilitzar més català del que després a la pràctica fan servir. La meitat dels estudiants de quart d'ESO, un 49,4%, considera que el català s'hauria d'usar “molt” o “sempre” –xifra que queda per sobre dels percentatges d'ús reals– i només un 10,8% voldrien que s'usés “poc” o “mai” (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 2021).

No obstant això, el mateix informe puntualitza que el desig d'ús de la llengua catalana a cinc anys vista pels estudiants va en retrocés en els darrers quinze anys: al 2006 un 54,1% dels estudiants enquestats apuntava que li agradaria que en el següent lustre s'usés més el català, xifra que a l'estudi de 2021 va caure fins al 35%, lluny de ser majoritària. En canvi, aquells que expressen un sentiment contrari i desitjarien que en els propers cinc anys s'usés menys català s'han duplicat en aquests quinze anys, passant del 9,8% al 17,5% – la resta, els qui es manifesten indiferents, també van a l'alça (Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu, 2021).

Els contextos d'ús del català als instituts

Bretxa, Comajoan i Vila (2017) també parteixen de dades d'enquestes del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (CSASE), en el seu cas de 2008 i 2013, per explorar el pes que té la llengua catalana en diferents escenaris i entre els diversos actors d'un centre de secundària i assenyalar que la diferència fonamental a l'hora de triar una llengua o una altra la fixa molt més el destinatari que no pas el context d'interacció present. Aquesta mateixa investigació apunta que tot i que el català és la llengua vehicular estable en termes institucionals del centre i a les activitats docents a l'aula –especialment a la classe de Llengua Catalana i Literatura–, es detecten situacions d'alternança de llengua, és a dir, l'aparició de dues o més llengües en un mateix acte o situació comunicativa, en interaccions de to més informal o en situacions de convergència automàtica vers el castellà, dos situacions que seran recurrents en aquest treball. A banda, el català perd pes en les interaccions entre els alumnes, una tendència que la darrera enquesta del CSASE, de 2021, accentua.

Quant a la relació entre alumnes i professors fora de l'aula, la norma és més variable i malgrat que el català pot funcionar sovint com a llengua per defecte –sobretot amb el docent de Llengua Catalana i Literatura, que exerceix de referent–, moltes vegades depèn del context social i lingüístic del centre (Bretxa, Comajoan i Vila, 2017).

En tot cas, els centres educatius són el lloc on molts estudiants castellanoparlants fan el primer trànsit del monolingüisme a una certa bilingüïtzació. És un procés que sobretot es dona a través de la relació entre docent i discent (Bretxa i Parera, 2012). En aquest sentit, tot i que l'escola genera coneixement de la matèria, de la llengua catalana, no proporciona contextos d'ús del català per a aquests estudiants castellanoparlants més enllà de l'esmentada relació entre professor i alumne. És a dir, la llengua catalana, que en aquest

cas s'adquireix com a L2, no s'activa en la relació entre iguals, amb altres estudiants, i es concep com una matèria més del currículum educatiu. Es tracta d'una assignaturització de la llengua catalana que, en conseqüència, en limita la seva utilitat.

El català en un context de preeminència del castellà

El trànsit cap al català de joves castellanoparlants que suposa el centre d'estudis és rellevant atès el context lingüístic de Sabadell, en concret, i el Vallès Occidental, en general, marc sociogeogràfic de referència en què es desenvolupa la investigació d'aquest treball. Encara que la última Enquesta d'usos lingüístics de la població (Direcció General de Política Lingüística, 2018) apunta que els habitants d'aquesta comarca se situen en xifres elevades de capacitat de comprensió oral (95,4%), comprensió escrita (85,2%), expressió oral (80,6%) i expressió escrita (64,4%) de llengua catalana –en percentatges molt similars a la resta de Catalunya–, el català és clarament minoritari com a llengua habitual: només un 27,3% dels habitants del Vallès Occidental assegura que s'expressa de manera predominant en català en contrast amb el 61% que diu que ho fa en llengua castellana. De fet, més de la meitat de les persones de la comarca preguntades a l'Enquesta d'usos lingüístics de la població de 2018, un 57,1%, sosté que en un dia qualsevol, rutinari, usa “poc” o “gens” el català.

En el context descrit, els usos lingüístics majoritaris a Sabadell s'ajusten a la norma de subordinació del català o norma d'adaptació automàtica al castellà, fet que en certa mesura allibera les persones castellanoparlants d'haver de servir-se activament de la seva L2, el català (Bretxa i Parera, 2012).

L'escenari dibuixat per a la llengua catalana s'associa directament, doncs, a problemàtiques en el seu ús a les aules com el ja mencionat perill de l'assignaturització del català, la concepció que té poca utilitat fora del centre d'estudis i la reticència a utilitzar la llengua catalana a l'institut per motius de dificultat, origen, desconexió o ideològics (Bretxa, Comajoan i Vila, 2017).

Una de les problemàtiques mencionades implica que un gruix significatiu d'alumnes de secundària tendeixen a defugir l'ús del català davant la dificultat que tenen per incorporar i assimilar aquesta llengua com a conseqüència de la preeminència d'un entorn –família i cercle més proper d'amistats– totalment castellanitzat (Woolard, 2011). Aquests alumnes castellanoparlants solen seguir el model de conducta familiar, és a dir, imiten els

comportaments lingüístics dels seus familiars adults i el castellà esdevé preeminent per una mescla d'inèrcia col·lectiva, rutina, imitació i pragmatisme (Woolard, 2011).

A banda, en cas de topada entre llengües, als centres educatius, l'alumne castellanoparlant es manté més en la seva llengua que el catalanoparlant en la seva i, en condicions d'igualtat per a català i castellà, sempre es recorre a la llengua castellana (Galindo i Vila, 2009). És a dir, un estudiant bilingüe amb plena capacitat per expressar-se tant en català com en castellà tendirà a comunicar-se més en aquesta segona llengua en bona part de les seves interaccions escolars, sobretot en aquelles més informals i espontànies.

Motius del baix ús del català a les aules

A l'hora d'aprofundir en les raons del baix ús del català a les aules, el més habitual és que els casos d'evitació del català responguin més a una manca de domini de la llengua i a la desconfiança en les pròpies habilitats comunicatives, que no pas a una animadversió com a tal al català (Bretxa, Comajoan i Vila, 2017), com es podria prejutjar d'entrada. Això és, s'eludeix el català per una qüestió d'aptitud del propi parlant i no per una raó d'actitud contrària a la llengua d'aquella persona.

Si es pregunta directament als alumnes, els motius que mencionen també apunten a la percepció de manca de capacitat d'expressar-se en llengua catalana. La vergonya sobre el seu nivell de català oral a l'hora de parlar a l'aula i la por davant les consegüents befes dels seus companys de classe, a vegades reals i altres vegades anticipant crítiques que mai s'arriben a produir, són el principal motiu que expressen alguns antics estudiants de secundària que durant la seva estada a l'institut evitaven ostensiblement l'ús del català (Woolard, 2011).

En tot cas, encara que habitualment els agents implicats –alumnes, docents i investigadors– analitzin la tria lingüística com un element motivat i conscient, l'ús que es fa d'una llengua respon en gran part a automatismes que són regulats sobretot per zones del cervell que són poc sensibles a les instruccions conscients (Suay, 2022). En altres paraules, la tria d'una llengua o una altra tendeix a automatitzar-se i es deslliga així de la deliberació i la presa conscient de decisió. I en l'àmbit que aquí fa referència, "l'aplicació sistemàtica i molt generalitzada de l'anomenada norma de convergència al castellà ha contribuït notablement a la implantació d'un hàbit generalitzat entre els parlants de llengües minoritzades (...) que quan un dels interlocutors s'expressa en castellà, l'altre ha de convergir a la mateixa llengua" (Suay, 2022, p. 73).

La creació d'un hàbit, com pot ser per exemple parlar amb els companys de classe en llengua castellana, fa que sigui molt difícil canviar-lo tot i que hi hagi un procés de presa de consciència personal o mitjançant tercers –el docent. En aquest sentit, “tractar els usos lingüístics com el que són, hàbits, pot obrir una porta a modificar-los de manera eficaç atès que els intents d'intervenir-hi a efectes de normalització del català duts a terme fins ara, basats sobretot en la presa de consciència, no han assolit el nivell desitjable d'eficàcia” (Suay, 2022, p. 71). A partir d'aquí, i a l'hora d'enfocar les estratègies per apuntalar l'ús del català a l'aula, més enllà de la presa de consciència, el procés de canvi passa per establir i consolidar nous hàbits lingüístics des de la repetició de la conducta.

El docent juga un paper important a l'hora d'establir nous hàbits, ja que si estratègicament practica l'assertivitat lingüística, és a dir, fa un ús consistent i desacomplexat de la llengua minoritzada, manté sistemàticament la llengua catalana a la seva classe i evita una conducta de submissió lingüística, pot esdevenir un model susceptible de ser imitat.

Hi ha dues idees fortament arrelades en els parlants de comunitats de parlants de llengües minoritzades, com és el cas del català: els drets lingüístics dels altres són identificats com a més importants que els propis i és de profunda mala educació exercir el dret assertiu d'expressar-se en la llengua pròpia. Es tracta de dos aspectes que condueixen, primer, a l'estrès lingüístic i, després, a la norma de convergència automàtica al castellà (Sanginés, 2022).

De fet, és un plantejament que queda palès en els usos lingüístics generals dels catalanoparlants a l'hora d'afrontar una interacció oral amb una persona castellanoparlant. Més de vuit de cada deu, el 81%, de catalanoparlants canvien de llengua quan algú els parla en castellà i la majoria d'ells assegura que ho fa per respecte i per educació (Plataforma per la Llengua, 2021). La llengua castellana no només parteix amb avantatge pel seu percentatge d'ús d'entrada, sinó que després encara guanya més pes quan col·lideix en una interacció amb el català. A la societat catalana, en general, i als centres educatius, en particular.

Estratègies per estimular l'ús del català a classe

Són diverses les estratègies que es poden dur a terme a l'aula per incentivar l'ús de la llengua catalana. A grans trets, es poden dividir en estratègies de conscienciació, posant sobre la taula arguments sociolingüístics, històrics o polítics; estratègies instrumentals, emfasitzant la conveniència d'aprendre i usar el català; estratègies emocionals,

relacionant-les amb les emocions i l'empatia dels aprenents; i estratègies d'autoritat, centrades en l'obligatorietat d'usar la llengua amb eines com la penalització i l'avaluació (Bretxa, Comajoan i Vila, 2017).

Un dels conceptes desenvolupats a la investigació i que té un pes significatiu a la pràctica dels docents de Llengua Catalana i Literatura és la Norma de Manteniment del Català (Suay, 2019), fórmula mitjançant la qual l'emissor, és a dir, en aquest cas, el professor, manté l'actitud de continuar parlant en català amb tots els qui estiguin capacitats per entendre'l –tots els alumnes que cursen educació secundària a excepció dels casos puntuals d'estudiants nouvinguts. A l'aula, aquesta norma pot incorporar l'element d'autoritat que suposa que el docent tingui capacitat per dictar normes i fixar que en el transcurs de la seva classe tota intervenció sigui en llengua catalana.

Tallers per la Llengua, entitat que duu a terme sessions per fomentar la conscienciació respecte la situació del català i l'adopció de conductes assertives per la vitalitat de la llengua, també apunta la importància de mantenir el català. En aquest sentit, les experiències dels diferents tallers que ha emprès aquesta entitat posen de manifest que la submissió lingüística d'un professor davant dels seus estudiants –no mantenint el català encara que sigui en interaccions més informals o espontànies– dinamita l'ús i la percepció que els alumnes tenen d'aquesta llengua (Palau, 2012).

No obstant això, Sanginés (2022) també alerta del perill de forçar una dicotomia 0-100 en l'ús del català en un context determinat, ja que aquest fet pot dur al parany de la frustració si no s'assoleix un resultat màxim, d'altra banda difícilment assolible. És a dir, una millor opció pot ser no esperar d'entrada que no hi hagi una sola interacció en castellà a l'aula de Llengua Catalana i Literatura i anar augmentant progressivament l'espai lingüístic de la mà dels interlocutors.

Complementàriament, el bagatge d'aquests tallers també posa en valor altres estratègies més emocionals com introduir valors lingüístics en la línia que no hi ha llengües inferiors o superiors, el valor de la diversitat lingüística o la dimensió i futur del català (Palau, 2012).

El català dels joves avui: una foto fixa que no reflecteix el seu ús futur

Qualsevol anàlisi que relacioni l'ús del català i els estudiants de secundària, com passa en aquest cas, ha de tenir en consideració que els usos lingüístics que adopten els joves en

una etapa clau com l'adolescència, tot i ser importants, no són immutables i, ans al contrari, evolucionen amb les diferents etapes vitals d'aquestes persones (Woolard, 2011). En aquest sentit, un cop acabada l'etapa de l'educació secundària, els joves ja post-adolescents s'enfronten a diverses conjuntures socials que poden alterar significativament els patrons sociolingüístics que presentaven a l'institut.

En concret, les principals etapes que actuen com a punts d'inflexió per cimentar aquesta evolució en els propis patrons sociolingüístics són l'entrada a la universitat, el mercat laboral, les relacions amoroses i la paternitat. Segons Woolard (2011, p. 622), "això no és necessàriament així perquè aquests contextos demanin noves habilitats lingüístiques o treguin a la llum noves varietats lingüístiques que els parlants no havien trobat abans. S'explica més aviat perquè aquests punts d'inflexió van esdevenir conjuntures crítiques perquè van alterar l'entorn social dels parlants de manera que els van dur a mobilitzar recursos lingüístics que ja tenien, almenys teòricament, abans".

Així doncs, tot i que l'exercici fàcil és traslladar els usos lingüístics dels estudiants de secundària actuals a la perspectiva de futur d'allò que esdevindran com a societat, com si aquesta foto del moment es mantingués estàtica al llarg dels anys, cal ser molt conscient de l'evolució vital en els usos personals de la llengua. L'estudi de Woolard (2011) demostra com diversos exalumnes que vint anys abans, quan estudiaven educació secundària obligatòria, s'expressaven gairebé només en castellà –també a les classes de Llengua Catalana i Literatura– i tenien una baixa consideració lingüística per part dels docents, dues dècades després parlen fluidament el català en el seu dia a dia i, no només això, posen en valor la llengua catalana com a part de la seva identitat.

Mentrestant, sense anticipar els canvis d'entorn que, en el temps, poden dur a l'activació dels recursos lingüístics en llengua catalana d'aquells alumnes que avui fan un ús escàs del català, l'escola és i ha de ser l'encarregada de donar una base per a l'aprenentatge de la llengua catalana. És una base que, tot i que al moment actual pugui no generar adopció en les relacions horitzontals, entre estudiants, i limiti l'exercici a la relació vertical amb el docent i referent, planta uns fonaments per al futur (Bretxa i Parera, 2012).

Tenint en compte totes aquestes recerques prèvies sobre la matèria, aquest estudi es planteja respondre les següents tres preguntes:

1. El professor de Llengua Catalana i Literatura de l'institut A, un centre de nova creació de Sabadell, empra sempre el català a la seva classe?

2. El professor de Llengua Catalana i Literatura d'aquest centre aconsegueix que els seus alumnes es dirigeixin a ell i a la resta de la classe en català a l'aula?
3. Els alumnes de l'institut A fan servir el català en la preparació i execució de treballs per parelles o grupals a la classe de Llengua Catalana i Literatura?

Amb aquestes tres preguntes, els objectius de recerca finals del treball són:

1. Detectar els canvis d'idioma de català a castellà o altres llengües presents a les classes de Llengua Catalana i Literatura de l'institut A, tant per part del professor com de l'alumne. Identificar les situacions en què es dona aquesta alternança lingüística, cap a quin idioma i de quina manera es torna al català.
2. Descobrir les motivacions del canvi de llengua. Per què hi ha l'alternança lingüística a les classes de Llengua Catalana i Literatura de l'institut A.
3. Definir les estratègies del docent de Llengua Catalana i Literatura d'aquest centre per mantenir el català a la seva classe. Parar atenció a si són efectives i permeten millorar l'ensenyament-aprenentatge de la llengua catalana.

Metodologia de la recerca

El treball es va dur a terme seguint una metodologia mixta, és a dir, combinant la metodologia quantitativa i la qualitativa. L'investigador emprà ambdues metodologies per completar les tres potes que basteixen la recerca de l'estudi: per una banda, l'observació de l'aula de Llengua Catalana i Literatura; per una altra banda, tres entrevistes a docents de Llengua Catalana; i finalment, un qüestionari dirigit als alumnes de secundària sobre els seus usos lingüístics a classe de Llengua Catalana. L'estudi triangula les dades de les tres eines de recerca tant en el seu desenvolupament –les entrevistes i els qüestionaris es van fer després de l'observació a l'aula, que va servir de referència– com en l'anàlisi dels seus resultats per arribar a conclusions.

Les tres eines de recerca, a més, parteixen de l'estudi de les evidències extretes de la fonamentació teòrica del treball sobre els usos de la llengua catalana i les alternances lingüístiques a les classes d'institut i, així mateix, es contrasten amb dades més generals de l'estat i coneixement del català tant a les aules com fora d'elles, com són l'informe del

Consell Superior de l'Avaluació del Sistema Educatiu sobre l'avaluació de quart d'ESO de 2021, l'InformeCAT de Plataforma per la Llengua, també de 2021, i l'informe L'ús del català a l'educació del Consell Escolar de Catalunya, de 2022.

Context i participants

El camp d'estudi va ser un centre de secundària de nova creació (institut A) ubicat a un barri perifèric de Sabadell. Segons les dades recollides pel propi centre al Pla Educatiu de l'institut A, les famílies són joves, amb un nivell sociocultural mitjà-alt i amb un índex de natalitat alt. La llengua vehicular que predomina entre les famílies és el castellà (62%) molt per davant del català (17%) i d'aquelles que combinen ambdues llengües (20%). La població d'origen estranger del barri és del 9%, prop de la meitat de la mitjana de Sabadell, que és del 17% (Idescat, 2022).

Quant a l'alumnat, l'objecte d'estudi van ser cinc classes de dos cursos de l'institut A, en concret dos grups de primer d'ESO –ambdós de 27 alumnes– i tres grups de segon d'ESO –un d'ells, l'A, de 22 alumnes; i els altres dos, el B i el C, de 21 cadascun. Tots ells conduïts per un únic professor de Llengua Catalana i Literatura (docent A), protagonista de l'entrevista principal del treball. L'observació es limita a aquests dos cursos i a un sol professor perquè és un centre de nova creació que encara no té nivells més avançats, de manera que els 118 alumnes esmentats conformen tota la població d'educació secundària del centre estudiat.

En el moment de l'entrevista, el docent A feia sis anys que exercia com a docent de Llengua Catalana i Literatura a diferents centres educatius de secundària del Vallès Occidental –també ha exercit com a professor de Llengua Castellana i Literatura. L'entrevista principal de l'estudi es va fer el 23 de març de 2023, quan l'investigador ja disposava de gran part de les dades recollides durant l'observació, fet que va permetre incloure-hi aspectes identificats a la seva aula.

Aquesta entrevista principal es va complementar amb dues entrevistes més breus a dos professors de Llengua Catalana i Literatura de centres sociogeogràficament propers amb l'objectiu de consolidar o contrastar aspectes abordats amb el docent A i resseguir alguns patrons identificats. Quan es va fer l'entrevista, el docent B havia exercit de professor de Llengua Catalana i Literatura a dos centres de característiques sociogeogràfiques diferenciades del Vallès Occidental al llarg de quatre anys. El segon d'ells, on exercia en el moment que es va fer el present treball, ubicat al centre de Sabadell. Per la seva banda,

el docent C feia catorze mesos que exercia com a professor de Llengua Catalana i Literatura a diferents centres del Vallès Occidental quan va ser entrevistat. En el moment que es va fer aquesta investigació, era professor a un institut de Castellar del Vallès. En tot cas, aquestes dues entrevistes són complementàries, ja que l'objecte d'estudi és l'institut A.

Instruments i procediments de recollida de dades

La primera eina de recerca utilitzada en aquest treball va ser l'observació de l'aula, que va ser interactiva i presencial, durant el període de pràctiques de l'investigador al centre. En concret, tot i que durant la primera estada al centre –del 14 al 18 de novembre de 2022– i durant el primer tram de la segona estada –del 6 de febrer al 10 de març de 2023– l'investigador va prendre notes de camp, l'observació més intensiva i sistematitzada seguint una graella d'observació (Annex 1) expressament elaborada per aquesta comesa la va dur a terme entre el 13 i el 23 de març de 2023, en el tram final de les pràctiques, a les cinc aules i amb la participació dels 118 alumnes que conformaven l'objecte d'estudi.

El seu rol d'estudiant de màster era conegut pels docents i els alumnes del centre des del primer tram de les pràctiques i ambdós col·lectius van ser informats que duia a terme un procés de recerca sobre els usos lingüístics a la classe de Llengua Catalana i Literatura. Durant els nou dies lectius de recollida de dades l'investigador va agafar un rol més secundari a l'aula del que tenia fins llavors, va evitar intervenir com a docent a la classe i es va cenyir al seu paper d'observador.

L'objectiu d'aquesta primera eina era sistematitzar les notes d'observació a l'aula amb la finalitat de detectar els canvis d'idioma del català al castellà o altres llengües presents a les classes de Llengua Catalana. Amb aquest objectiu, aquesta eina va permetre a l'investigador apuntar esquemàticament el moment en què es produïa l'alternança lingüística, quina activitat s'estava duent a terme a l'aula, qui protagonitzava l'alternança i a quin idioma passava, així com la resposta que emprava l'altre/s agent/s implicat/s en l'alternança i el/s receptor/s –entraven en joc tres possibles interaccions: alumne-alumne, de l'alumne cap al professor o a l'inrevés, del docent cap a l'estudiant. A més, es va incorporar un apartat de comentaris que va servir per incloure explicacions i hipòtesis pròpies de l'investigador, així com motivacions i reaccions dels alumnes després de la resposta del docent de català a una intervenció en una altra llengua.

La primera eina va ser complementada amb una segona graella que tenia com a missió identificar i desenvolupar amb més profunditat les estratègies que de forma més general emprava el professor de Llengua Catalana i Literatura per evitar els canvis de llengua durant les seves classes. Aquesta segona graella, més senzilla, permetia anotar l'estratègia docent detectada, el moment en què aquesta apareixia, la resposta dels alumnes i un quart apartat per apuntar diferents observacions personals sobre la situació assenyalada.

Al llarg de les dues setmanes d'observació, l'investigador va detectar que podia identificar diferents patrons que permetien que la recollida de dades no fos redundant, centrant així el focus en l'objectiu de l'estudi. La meta d'aquest treball no és quantificar quantes alternances lingüístiques hi ha a l'aula de Llengua Catalana i Literatura, sinó detectar quan es donen, com, per què, cap a quin idioma, per part de qui i de quina manera responen els altres agents implicats, i a partir d'aquí formular hipòtesis i arribar a conclusions.

No obstant això, les dades obtingudes en l'observació a l'aula permeten fer una primera anàlisi quantitativa, de trets generals, marcant tendències absolutes –quan en tots els casos és igual– com qui impulsa l'alternança lingüística a l'aula i en quin idioma. A més, les mateixes dues graelles d'observació permeten extreure les dades necessàries per respondre les tres preguntes de recerca –el professor de llengua catalana empra sempre el català a l'aula; el professor de llengua catalana aconsegueix que l'alumne es dirigeixi a ell en català a l'aula; i els alumnes fan servir el català en la preparació i execució de treballs grupals o per parelles de llengua catalana– i abordar els dos primers objectius de recerca –detectar canvis d'idioma de català a altres llengües a la classe de llengua catalana i com es torna a la llengua de l'assignatura; i descobrir les motivacions del canvi de llengua. En aquest cas, tot contrastant les dades recollides amb la fonamentació teòrica del treball, que aborda algunes de les motivacions més habituals com la inseguretat, la forta castellanització del context i la norma d'adaptació automàtica al castellà en les relacions interpersonals. Finalment, les dues graelles també permeten fer una anàlisi qualitativa basada en les estratègies i el tipus de respostes del docent de català a una alternança lingüística a la seva aula.

La segona eina de recerca emprada van ser les entrevistes, qualitatives i semiestructurades. En concret, es va preparar una entrevista principal per al docent A (Annex 2) i dues de complementàries per als docents B i C (Annex 3). Per a la seva preparació es van seguir les recomanacions que exposa Roberto Hernández Sampieri

(2014) sobre les entrevistes de recerca, sobretot pel que fa a punts com l'ordenació de les preguntes –primer allò més genèric, per després entrar al moll de l'os de l'assumpte–, evitar ser tendenciosos i utilitzar qualificatius en la formulació de les qüestions, demanar exemples concrets a partir d'algunes respostes i posar sobre la taula algunes preguntes de contrast.

La tria de preguntes va sorgir de desfil·lar al detall les preguntes de recerca del treball. És a dir, consultar si el professor de Llengua Catalana i Literatura emprava sempre el català a les seves classes, quines estratègies duu a terme per aconseguir-ho, quina és la percepció del docent de l'ús del català dels alumnes –entre ells i en les interaccions amb el professor– i explorar quins motius i tendències identifica.

Les respostes de les tres entrevistes es van analitzar de forma qualitativa per comprendre el punt de vista del docent de català sobre els canvis lingüístics que es produeixen a la seva aula i relacionar les seves reflexions amb les dades recollides durant l'observació de l'aula, el qüestionari respost pels alumnes i tota la fonamentació teòrica del treball.

Finalment, el tercer mètode de recollida de dades usat per a la investigació va ser un qüestionari als alumnes (Annex 4). Després de demanar-ne el corresponent permís al centre, l'investigador va passar el qüestionari en paper a classe entre el 22 i el 23 de març de 2023. El qüestionari es va facilitar als cinc grups de secundària del centre i el van respondre els 107 alumnes que eren presents (un 90,7% de l'alumnat de secundària) –va faltar els 11 estudiants que no eren a l'aula. En total, van respondre el qüestionari 50 alumnes de primer d'ESO (un 92,6% del total) i 57 alumnes de segon d'ESO (89,1% del total).

Es tracta d'un breu qüestionari totalment anònim –així es va deixar clar als alumnes– de respostes tancades, totes elles a excepció de la primera, que no només permetia marcar més d'una opció, sinó que afegia, en un dels casos, una resposta oberta. Amb aquesta primera pregunta l'estudi pretenia saber la llengua inicial de l'alumne i, seguidament, a la segona qüestió, volia esbrinar la freqüència d'ús del català fora de l'institut. Amb la tercera pregunta l'objectiu era abordar la inseguretats dels alumnes amb la llengua catalana, una de les motivacions del canvi de llengua identificada tant en la fonamentació teòrica com durant l'observació de l'aula i les entrevistes als docents. Les preguntes quatre i cinc servien a la investigació per veure quina percepció tenen els alumnes sobre el manteniment del català a la classe de Llengua Catalana i Literatura, tant pel que fa a

ells mateixos com el professor, i la última qüestió, per descobrir el sentiment personal davant l'ús del castellà en l'elaboració de treballs en parelles o grups a la classe de Llengua Catalana i Literatura. La gradació de les respostes es va fer seguint l'escala Likert de freqüència (Likert, 1932), totes elles amb terme mig, a excepció de la pregunta tres, on expressament es va ometre el terme mig perquè els alumnes s'haguessin de mullar cap a alguna de les opcions.

En aquest cas, la recollida de dades és quantitativa. L'investigador va calcular els percentatges de resposta a cadascuna de les sis preguntes i va triangular els resultats obtinguts amb les dades extretes de l'observació de l'aula, les entrevistes als docents de Llengua Catalana i Literatura i la fonamentació teòrica del treball. Les respostes enfoquen el segon objectiu de recerca del treball –les motivacions del canvi de llengua– i permeten veure el punt de vista dels alumnes sobre les preguntes de recerca, que aborden l'ús del català per part tant dels professors com dels alumnes.

Resultats de l'estudi

En aquest apartat del treball s'exposen els resultats dels tres instruments de recerca duts a terme durant la investigació dels usos lingüístics i els canvis de llengua a l'institut A. Primer, les dades fonamentalment qualitatives de l'observació a l'aula i les entrevistes a tres professors de Llengua Catalana i Literatura i, després, les dades quantitatives dels qüestionaris respostos pels alumnes de l'institut A.

Observació de l'aula

L'observació de les cinc classes de primer i segon d'ESO de l'institut A (Annex 1) va mostrar dos resultats que es van manifestar igual en tots i cadascun dels casos d'alternança lingüística, és a dir, en tots els canvis cap a una llengua que no fos el català identificats a l'aula de Llengua Catalana i Literatura: l'impulsor del canvi de llengua sempre va ser l'alumne, ja sigui en interacció amb altres estudiants o amb el docent, però no es va detectar cap cas en què l'iniciador de l'alternança lingüística fos el professor. I, en segon lloc, l'idioma amb què els alumnes van produir aquest canvi de llengua sempre va ser el castellà i no es va detectar cap intervenció en un altre idioma –en ambdós supòsits, tant en la interacció horitzontal entre estudiants, com en la interacció vertical amb el docent.

A l'hora d'identificar el moment en què van aparèixer les alternances lingüístiques en el marc de les classes de Llengua Catalana i Literatura, la investigació va detectar cinc situacions diferents dins de les quals es poden agrupar tots els canvis de llengua reconeguts. Les tres primeres situacions van ser identificades amb una freqüència elevada i, les altres dues, circumstancialment en moments més puntuals:

1. Comentaris dels alumnes durant una exposició docent.
2. Preguntes dels alumnes al docent durant l'elaboració d'una tasca.
3. Diàleg entre els alumnes durant l'execució d'una tasca grupal.
4. Valoracions dels alumnes dirigides tant al docent com a la resta d'estudiants per coavaluar la tasca d'un company de classe.
5. Conversa informal entre els alumnes a l'entrega de les proves d'avaluació dins l'aula.

A cadascuna d'aquestes situacions es van poder identificar alguns patrons, aspectes i conductes que es van repetir al llarg de l'observació (Taula 1). L'observació a l'aula no volia ser quantitativa i, per aquest motiu, no quantifica cada patró de conducta o resposta de cada situació d'alternança lingüística, sinó que amb una finalitat qualitativa anota els diferents tipus de comportaments que es van identificant de manera reiterada (Annex 1).

Taula 1:

SITUACIÓ 1
Comentaris dels alumnes durant una exposició docent Impulsor: alumnes Resposta: docent Idioma: castellà
EXEMPLES
<ul style="list-style-type: none"> • A l'inici de la classe de Llengua Catalana i Literatura (Dia: 13/3/2023; Grup: 2n C), el docent presenta durant cinc minuts la tasca que es farà –anàlisi de variants dialectals del català– i es produeixen tres intervencions d'alumnes en castellà. Dos d'elles són preguntes al docent sobre la tasca, el professor els fa canviar al català i ho fan, amb l'ajuda del docent en algunes paraules. El tercer és un comentari espontani d'un alumne que no té relació directa amb l'activitat i el docent l'ignora. • En un altre cas, d'una aula diferent (Dia: 16/3/2023; Grup: 1r B), en què el docent també està presentant una tasca a fer –prendre notes sobre la projecció d'un vídeo de resum de la literatura

<p>universal–, un alumne planteja un dubte sobre l’activitat en castellà, el professor li demana que ho faci en català i l’ajuda, però l’estudiant ho deixa estar i abandona la pregunta: “<i>Da igual</i>”.</p>
<p>PATRONS IDENTIFICATS</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Les intervencions espontànies dels alumnes dirigides al docent són majoritàriament en castellà. • Quan la pregunta és planificada, la intervenció de l’alumne sol ser en català, tot i que no sempre. A vegades comença en castellà i corregeix o és corregit pel docent per fer-ho en català. • Quan el docent exhorta l’alumne a prosseguir en català, els alumnes segueixen a partir d’aquell instant en català, tot i identificar moments d’inseguretat i algunes errades, calcs i barbarismes. En alguns casos excepcionals, deixen estar la pregunta per no passar al català. • Els comentaris entre els alumnes (comunicació entre iguals) són en castellà.
<p>RESPOSTA</p>
<ul style="list-style-type: none"> • El docent ignora aquells comentaris en castellà que no són significatius per al desenvolupament de la classe. • El docent insta a expressar-se en català a aquell alumne que fa una pregunta en castellà significativa per al desenvolupament de la classe. Si l’alumne manifesta dubtes, l’acompanya i l’ajuda.

<p>SITUACIÓ 2</p>
<p>Preguntes dels alumnes al docent durant l’elaboració d’una tasca Impulsor: alumne Resposta: docent Idioma: castellà</p>
<p>EXEMPLE</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Els alumnes havien de preparar una entrevista a un familiar (Dia: 21/3/2023; Grup 2n B) i van anar preguntant al docent alguns dubtes sobre la preparació de la tasca. Quan demanaven la paraula amb la mà aixecada i havien d’esperar que el docent hi anés, o bé formulaven la pregunta en català o bé canviaven ràpidament al català després de començar en castellà –a petició del docent o a iniciativa pròpia abans de l’avis. En canvi, les preguntes menys planificades expressades en veu alta aprofitant que el docent passava per allà eren formulades en castellà. Tots els comentaris entre ells per ajudar-se en la tasca identificats també van ser en castellà, encara que es referien a preguntes que havien d’escriure després en català.
<p>PATRONS IDENTIFICATS</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Les intervencions planificades tendeixen a ser en català, tot i que en alguns casos comencen en castellà fins que s’autocorregeixen o els demana de fer-ho el docent. • Les intervencions espontànies, menys reflexionades, dirigides al docent són majoritàriament en castellà. • Els comentaris entre alumnes són sempre en castellà.

RESPOSTA
<ul style="list-style-type: none"> • Com en la situació 1, el docent ignora aquells comentaris en castellà que no són significatius per al desenvolupament de la classe. • El docent insta a expressar-se en català a aquell alumne que comença a fer una pregunta en castellà significativa per al desenvolupament de la classe. Si l'alumne manifesta dubtes, l'acompanya i l'ajuda. • El professor no exigeix el canvi al català en preguntes d'aquells alumnes que considera que no dominen suficientment l'idioma.

SITUACIÓ 3
<p>Diàleg entre els alumnes durant l'execució d'una tasca grupal</p> <p>Impulsor: alumne Resposta: alumne Idioma: castellà</p>
EXEMPLE
<ul style="list-style-type: none"> • Elaboració d'una tasca en grup sobre la creació d'un joc de rol de normes ortogràfiques de llengua catalana (Dia: 21/3/2023; Grup: 2n B). Els alumnes estaven dividits en cinc grups d'entre quatre i cinc alumnes i tots els diàlegs entre els membres de cadascun dels cinc grups per avançar en la tasca van ser en castellà. Després, a l'hora de plasmar-ho en l'activitat, en aquest cas escrit en les pantalles del joc de rol, ho van fer en català, no sense dificultats per les traduccions que havien d'encarar. • Els alumnes abordaven una tasca grupal sobre les variants dialectals del català (Dia: 20/3/2023; Grup 2n C) i tots els grups sense excepció la van pensar i planificar en castellà. Davant el dubte sobre el significat d'una paraula, buscaven la comparació: "<i>Esto en castellano es...</i>"
PATRONS IDENTIFICATS
<ul style="list-style-type: none"> • Els alumnes aborden les activitats grupals en castellà, tota la planificació i conversa entre ells és en castellà tot i que després hagin de plasmar-ho en català. No s'ha identificat cap grup on el català tingui una presència mínimament substancial més enllà de paraules i expressions puntuals. És a dir, totes els diàlegs identificats són en castellà i el català oralment només apareix com a catalanades, paraules concretes en català inserides en frases formulades en castellà. • Les tasques, ja en català, presenten una significativa presència de calcs i barbarismes. • Els alumnes manifesten indicis de desassossec perquè hi ha tasques que se'ls fan feixugues a l'hora de plasmar de forma escrita en català allò que han planificat i pensat en castellà.
RESPOSTA
<ul style="list-style-type: none"> • En aquesta situació, en tasques grupals, els receptors de l'aparició de la llengua castellana a l'aula de català són els propis alumnes. No s'ha presenciat cap cas en què un alumne torni del castellà al català per afrontar la tasca en grup. • Impera la convergència automàtica al castellà, també entre alumnes bilingües, catalanoparlants i/o que en un altre context podrien abordar la tasca en català¹.

¹ Impressió que es basa en la presència i observació a l'aula durant vuit setmanes i el contacte directe de l'investigador amb els estudiants.

SITUACIÓ 4
<p>Valoracions orals dels alumnes dirigides tant al docent com a la resta d'estudiants per coavaluar la tasca d'un company de classe</p> <p>Impulsor: alumne Resposta: docent Idioma: castellà</p>
EXEMPLE
<ul style="list-style-type: none"> Els alumnes comentaven oralment i coavaluaven en una rúbrica l'exposició oral d'un company de classe (Dia: 22/3/2023; Grup: 2n A). Nou alumnes van aixecar la mà per fer una intervenció que van poder planificar breument mentre els arribava el torn de paraula: sis d'aquestes intervencions van ser formulades en català i tres iniciades en castellà amb posterior canvi al català a instàncies del docent. Durant les intervencions planificades dels alumnes, altres companys van fer alguns comentaris o rèpliques espontànies en castellà, breus i sense més recorregut a la classe.
PATRONS IDENTIFICATS
<ul style="list-style-type: none"> Les intervencions són voluntàries, no participen tots els alumnes, els qui tenen més problemes amb l'expressió oral del català tendeixen a abstenir-se². Les intervencions més planificades es fan en català, més enllà de la presència puntual de calcs i barbarismes. És habitual que l'alumne comenci la seva intervenció en castellà i a continuació, després d'autoesmenar-se o un cop ha rebut l'avís del docent, segueixi en català. Si l'alumne manifesta dubtes a l'hora d'expressar-se en català, el docent l'acompanya i l'ajuda. Quan la intervenció es fa més àgil, per exemple, amb la presència de rèpliques o diàlegs entre alumnes, apareixen més alternances en llengua castellana.
RESPOSTA
<ul style="list-style-type: none"> Com en la situació 1 i 2, el docent respon de dues maneres diferents. O bé ignorant els comentaris en castellà que considera que no són significatius per al desenvolupament de la classe, o bé, si identifica que sí són significatius, advertint ràpidament a un alumne que s'està expressant en castellà perquè passi al català i oferint-li guiatge si ho necessita.

SITUACIÓ 5
<p>Conversa informal entre els alumnes a l'entrega de les proves d'avaluació dins l'aula</p> <p>Impulsor: alumne Resposta: alumne Idioma: castellà</p>
EXEMPLE
<ul style="list-style-type: none"> El docent va entregar les proves d'avaluació fetes pels alumnes dies enrere, amb nota i correccions (Dia: 15/3/2023; Grup 2n A) i els estudiants van disposar de deu minuts per comentar entre ells informalment els resultats a classe. Tots els diàlegs identificats a l'aula, majoritàriament en converses breus entre dues persones, van ser en castellà i manifestant la dificultat de la llengua catalana: "<i>Es que en catalán es muy difícil</i>".

² Conclusió que es fonamenta en l'observació de l'aula durant vuit setmanes, el contacte directe amb els estudiants i les seves qualificacions.

PATRONS IDENTIFICATS
<ul style="list-style-type: none"> • En totes les converses identificades els alumnes comenten en castellà el resultat i els aspectes concrets de cada pregunta i resposta en el retorn per part del docent d'una prova d'avaluació de Llengua Catalana i Literatura. • Els estudiants manifesten informalment la dificultat que tenen amb la llengua catalana, per expressar-s'hi i per resoldre efectivament una prova d'avaluació com l'esmentada en el cas.
RESPOSTA
<ul style="list-style-type: none"> • No s'ha identificat cap alumne que comenti la prova amb els seus companys en llengua catalana, és a dir, tots els estudiants convergeixen al castellà.

De forma complementària, la segona graella d'observació de l'aula va posar de manifest quatre tipus d'estratègies del docent per incentivar l'ús del català a la seva classe i evitar les alternances lingüístiques (Annex 1).

1. Exercir de model i mantenir constantment el català: el docent A s'expressa sempre, sempre en català a la seva classe de Llengua Catalana i Literatura. No es va identificar cap alternança lingüística cap al castellà o altres llengües al llarg de l'observació de les seves sessions, tampoc davant de les preguntes o intervencions dels alumnes en llengua castellana. Per exemple (Dia: 17/3/2023; Grup 1r A), el professor va estar explicant qüestions de literatura durant bona part del temps de la classe i es va expressar sempre, sempre en català, fet que va ajudar els alumnes a ser conscients que havien de parlar en català quan s'hi dirigien sense que se'ls hagués de demanar activament en tots els casos.
2. Advertència amable de canvi al català quan un alumne s'expressa en castellà: les intervencions dels alumnes en castellà a l'aula de Llengua Catalana i Literatura eren constants i, davant d'això, el docent A intervenia per recordar que a classe de català s'ha de parlar en català i els demanava que canviessin de llengua. Acompanyava i ajudava en aquest canvi de llengua quan l'alumne manifestava dubtes i inseguretats per expressar-se en català. Els alumnes tenien assimilat aquest procediment i quasi automàticament canviaven al català tan bon punt el docent els ho sol·licitava. L'avís i la petició de canvi de llengua del docent sempre es va fer amb un to amable i, tot i que es va donar repetidament, no es va detectar cap advertència més dura, càstig o penalització al llarg de l'observació. Per exemple (Dia 21/3/2023; Grup 1r A) durant la reproducció d'un vídeo sobre la literatura universal, un alumne va preguntar en castellà una qüestió sobre la matèria i,

ràpidament, el docent va demanar-li que canviés d'idioma: “En català, va, que ho saps fer”. A partir de llavors l'alumne va prosseguir la seva pregunta en català.

3. Ignorar determinades intervencions en castellà per no entorpir la classe: com s'ha mencionat, la presència d'intervencions en castellà a l'aula de Llengua Catalana i Literatura era constant i, a part de l'avís i la petició de canvi de llengua, en determinades ocasions, el docent A va optar per ignorar alguns dels comentaris dels alumnes en castellà que no eren significatius per al desenvolupament de la classe –sobretot comentaris espontanis i breus. Per exemple (Dia 15/3/2023; Grup 2A), durant l'explicació del docent de la tasca que havien de fer a classe hi va haver un allau d'intervencions en castellà i la docent va optar per ignorar aquelles que no tenien importància per afrontar la tasca entenenent que si ho hagués d'esmenar tot la classe no tindria continuïtat.
4. Comentari d'usos lingüístics a les avaluacions: el docent A aprofitava les avaluacions per incidir en el baix ús de català dels alumnes, això sí, sense cap incidència quantificadora en les notes. El comentari, tant de forma oral a l'hora de repartir els resultats de les proves d'avaluació, com escrit en els informes d'avaluació, incidia en la necessitat d'alguns dels alumnes de parlar més català i explorar més contextos d'ús –com per exemple a casa, amb la complicitat de la família, o quan es practica una activitat extraescolar– per tal de minvar l'ús del castellà a l'aula de Llengua Catalana i Literatura. Per exemple (Dia 14/3/2023; Grup 2n B) el docent va repartir les proves d'avaluació ja corregides i va insistir als alumnes que més enllà de la nota d'expressió oral que tinguessin, moltes de les seves intervencions eren en castellà, així que els va recomanar que utilitzessin més el català fora de l'aula.

Entrevistes a docents

L'entrevista principal al professor de Llengua Catalana i Literatura de l'institut A, docent A (Annex 2), i les dues entrevistes complementàries a dos docents de Llengua Catalana i Literatura de la mateixa comarca, docents B i C (Annex 3), van fer emergir cinc grans qüestions en què els tres coincidien, tot i que exercien en centres de secundària diferents:

En primer lloc, a la classe de Llengua Catalana i Literatura les alternances lingüístiques són en castellà, és a dir es tracta de casos en què l'alumnat alterna entre el català i el

castellà a l'assignatura de Llengua Catalana. Així ho van expressar els diferents docents entrevistats:

“Les alternances són en castellà, els altres idiomes com a molt han aparegut a l'aula d'acollida, però a les classes de català sempre m'he trobat el castellà” (Docent A).

“Entre els alumnes parlen moltes vegades castellà, però a classe de català, quan s'adrecen a mi, solen parlar català. Això sí, les alternances són sempre en castellà” (Docent B).

“Tot i que jo parli sempre en català alguns alumnes se'm dirigeixen en castellà. L'alternança és sempre en castellà” (Docent C).

En segon lloc, els canvis de llengua van associats a diversos tipus d'espontaneïtat per part dels alumnes. El docent A ho expressa clarament de la següent manera:

“Amb l'espontaneïtat no hi ha manera (...). Ho fan tot directament en castellà tot i que sigui la matèria de Llengua Catalana i et diuen 'es que no em surt' o 'no hi estic acostumat'. La llengua espontània no els hi surt en català i els hi surt directament en castellà, en canvi, si han d'explicar un tema formal que s'han preparat sí els hi surt”.

Els docents relacionen aquest ús espontani amb la llengua familiar dels alumnes:

“Els casos més habituals és quan els fas [als alumnes] una pregunta no tan teòrica, sinó més espontània i la resposta immediata de molts és en castellà perquè al capdavant sol ser la llengua que parlen a casa i amb els amics. Estan tan acostumats al castellà que al final els surt sol” (Docent C).

En aquest sentit, les alternances lingüístiques s'expliquen més per una qüestió d'aptitud que d'actitud i d'imitació de models al voltant dels joves:

“Puntualment algú és una qüestió d'actitud, però la majoria és d'aptitud. No tenen l'hàbit. Com que no utilitzen el català per res més, llavors els costa més utilitzar-lo de forma espontània a classe, en qualsevol situació de l'institut. La classe de Llengua Catalana és de les poques que genera l'oportunitat de fer-ho” (Docent A).
“La majoria de casos és una qüestió d'aptitud, acostuma a ser insegurat perquè no és la seva llengua habitual i els costa expressar-s'hi. I també és un tema de mimetisme, si és un ambient molt castellanoparlant, es castiguen molt els uns als

altres quan un a vegades no l'acaba de parlar bé [el català]. Això fa molt (...). De motius ideològics me n'he trobat, però més aïllats i depenent molt del barri o la ciutat on vagis a parar” (Docent C).

En tercer lloc, l'estratègia docent per respondre a l'alternança lingüística cap al castellà a la classe de Llengua Catalana és proporcionar una resposta ràpida i amable:

“Jo intento recordar-los-hi [als alumnes] amablement que som a classe de Llengua Catalana. Intento no ser antipàtica perquè si no et converteixes en un policia. Llavors, treballo reforçant la idea de ‘va digues-ho en català que tu en saps’ o ‘va en català, que estem a classe de Llengua Catalana i tal com a Llengua Castellana ho fem en castellà, aquí igual’, intentant fer-ho amb la màxima amabilitat possible” (Docent A).

Tal com es pot veure a la cita anterior, el docent intervé “amablement” i sense ser “antipàtica” per evitar fer de “policia”. Altres docents fan servir termes semblants, com ara “educadament” i “mà esquerra” per expressar una idea semblant:

“Quan sento que parlen castellà jo responc educadament i al mateix moment fan clic i canvien al català. Intento ser un model i transmetre'ls la idea que és útil fer servir el català, animar-los molt, reforçar-los dient com de bé parlen el català i com avancen. En cap cas penalitzar-los ni desincentivar-los. Molt reforçament i molta mà esquerra perquè vegin que realment és útil parlar català a Catalunya i a les classes” (Docent B).

“A la mínima que escolto una paraula en castellà a l'aula ja els aviso ràpidament que han de parlar en català i normalment funciona i canvien, encara que a alguns els costa molt” (Docent C).

És a dir, el docent evita penalitzar l'alumne tot i que aquests s'expressin en castellà a l'aula de català:

“No, penalitzar jo crec que no. Ara bé, jo sí que ho tinc en compte en els comentaris d'avaluació. Hagin anat bé o no les competències, sí que faig un comentari d'expressió oral espontània a l'aula. No és una penalització perquè al final no té traducció directa a la nota, però sí a efectes de comentari. Ajuda que l'alumne en tingui consciència i mirar d'ajudar-lo a com pot guanyar espontaneïtat

(...). Algun alumne m'ha manifestat que intentarà esforçar-se a parlar més català a casa perquè li surti més espontani” (Docent A).

“No crec necessari penalitzar-los perquè amb una reflexió breu ja donem la volta a la situació d'alternança lingüística i tornen a parlar català” (Docent B).

“Jo crec que no [penalitzar els alumnes que intervenen en castellà], s'ha d'avisar. No és un tema ideològic ni d'imposició del centre, és una classe de català i has de parlar català. Punt. Jo ho veig així, però penso que s'ha de dir amablement, dir-ho bé, perquè si vas al xoc és pitjor i els alumnes se't poden posar de cul” (Docent C).

En quart lloc, és freqüent que els alumnes pensin, planifiquin i discuteixin en castellà els treballs en grup de la matèria de Llengua Catalana i Literatura:

“És exactament així [els alumnes interactuen en castellà per després traslladar-ho al català]. Un dels cavalls de batalla és aquest, que no es parla des de l'origen en català, sinó que ho fan en castellà i després ho han de traduir. Van directament al castellà i tradueixen, amb els problemes de traducció que hi ha després, que deixa cales i traduccions literals mal fetes” (Docent A).

L'idioma d'entrada dels alumnes en la preparació d'un treball en grup depèn del centre i les seves característiques sociogeogràfiques. Tot i això, en cas de contacte entre el català i el castellà, s'imposa la llengua castellana:

“Al centre on soc ara sí que parlen més català entre ells, però ja es veu que quan hi ha alumnes més castellanoparlants, en el contacte, doncs el castellà guanya i acaben parlant tots castellà. Llavors jo sempre intento, sense renyar, fer la reflexió de dir ‘feu-ho en català així no haureu de canviar de llengua’” (Docent B).

“Depèn. On estic ara, la majoria [d'alumnes] treballa en català, però en altres centres on he estat, en castellà. Molts cops entre ells és en castellà” (Docent C).

Finalment, en cinquè lloc, el professor de Llengua Catalana i Literatura ha de mantenir sempre el català, dins i fora de l'aula, però necessita suport de la resta de la comunitat educativa perquè el català no quedi assignat només a una assignatura.

“Ens veuen [els alumnes als professors de català] com un referent amb qui es parla català (...). Però si el professor de Llengua Catalana i Literatura és l'únic referent

de la llengua això s'acaba ràpid, perquè s'associa la llengua a una matèria, a unes notes, a uns resultats i això ni és positiu ni sostenible” (Docent A).

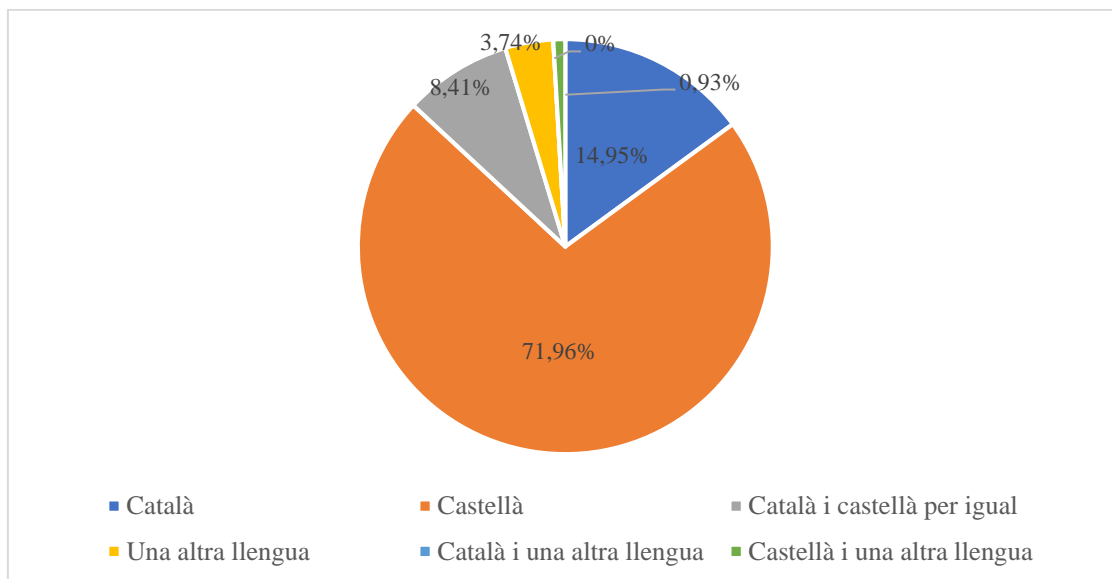
“Sí, sempre parlo en català amb tothom [fora de l'aula]” (Docent B).

“Jo sempre, sempre en català [parlar amb els alumnes fora de l'aula]. Crec que al final et tenen com a referent de la llengua, ets la professora de català i has de parlar català. És cert que, a vegades, els professors, per ser enrotllats amb els alumnes, ens passem informalment al castellà, Jo mateixa, al principi, ho feia molt, però ara en soc molt conscient i procuro evitar-ho, perquè si no els alumnes confonen el bon rotllo amb el castellà i allò més acadèmic, més imposat, amb el català” (Docent C).

Qüestionaris als alumnes

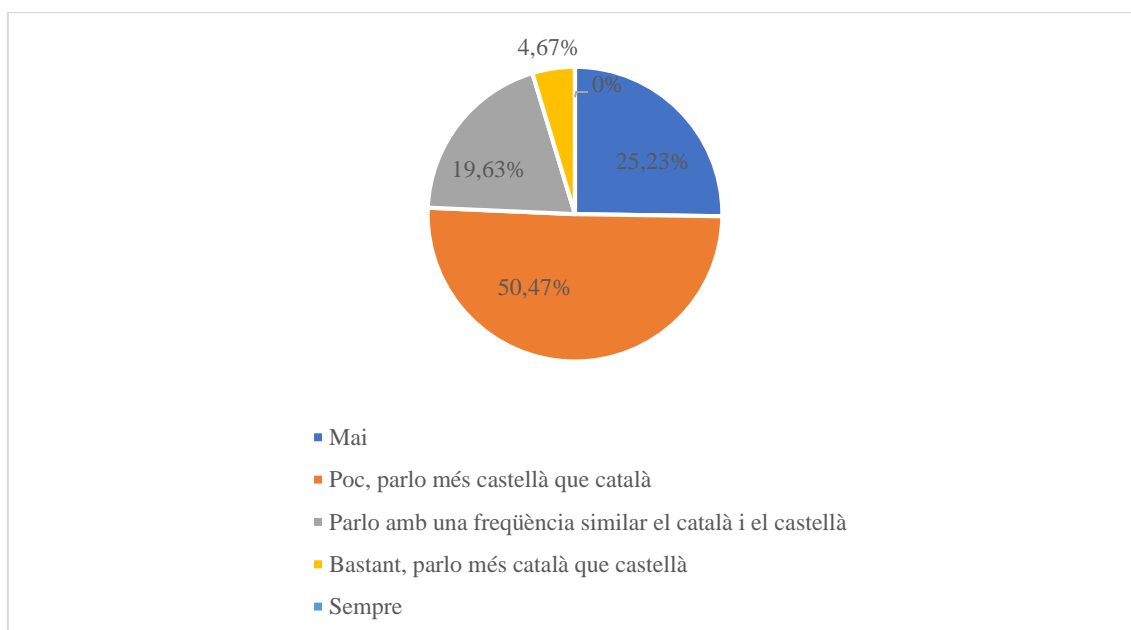
El 90,7% dels alumnes de secundària de l'institut A –107 dels 118 estudiants– van respondre el qüestionari. El primer tema (Gràfic 1, Annex 4), que els demanava la seva primera llengua, va ratificar la concepció del centre que la majoria dels seus estudiants tenen com a llengua inicial el castellà (71,96%) i només un 14,95% tenen el català. Un 8,41% dels enquestats van sostenir que a casa van aprendre les dues llengües, català i castellà, per igual, i un 3,74% va fer referència a altres llengües com l'àrab, l'amazic i el gallec. Finalment una persona (0,93%) va créixer combinant el castellà i l'italià. Aquesta era la única pregunta oberta en què es podia respondre més d'una opció –per exemple, català i castellà per igual– i tenien un camp on podien afegir altres llengües.

Gràfic 1. Respostes a la pregunta: “Quina és la teva primera llengua, és a dir, la primera llengua que vas aprendre a parlar a casa teva i amb la teva família?”.

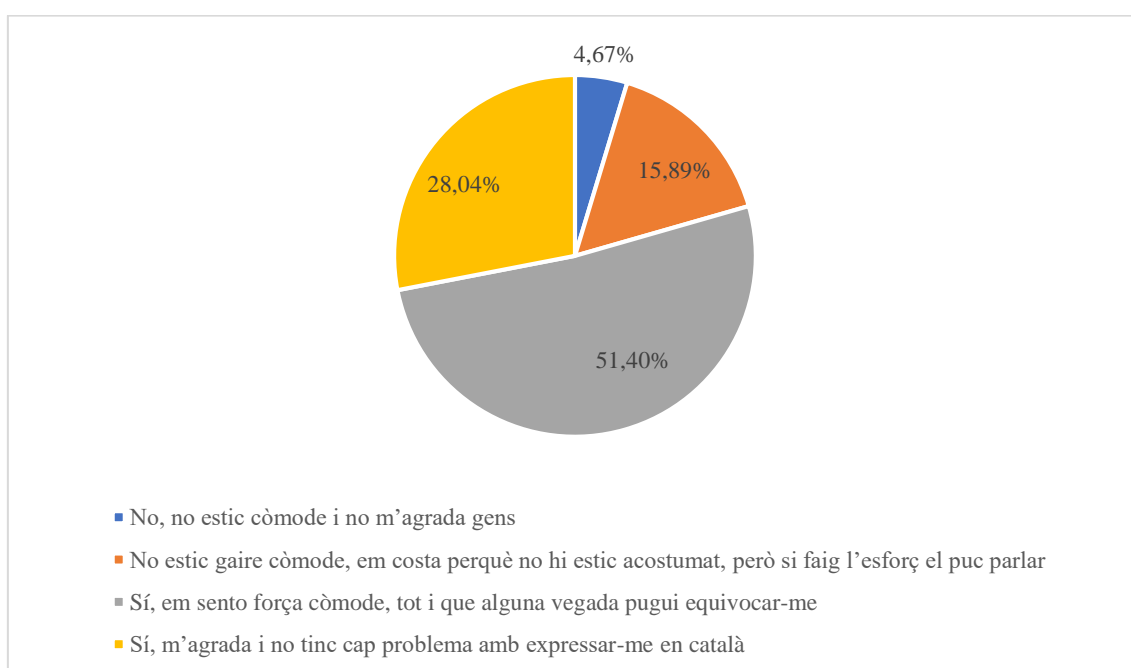
El segon tema (Gràfic 2, Annex 4) va mostrar que els usos lingüístics actuals dels alumnes de l’institut A fora de classe són majoritàriament en castellà. Així, entre els alumnes que van manifestar que no parlen mai el català fora de l’institut (25,23%) i els qui van dir que el parlen poc, sempre menys que el castellà (50,47%) s’arriba a un majoritari 75,7%. De fet, deixant de banda els qui van sostenir que parlen ambdues llengües amb una freqüència similar (19,63%), només hi ha un 4,67% d’alumnes que digués que parla més català que castellà fora de l’institut i cap enquestat va respondre que sempre parla català.

Gràfic 2. Respostes a la pregunta: “Amb quina freqüència parles català fora de l’institut?”.

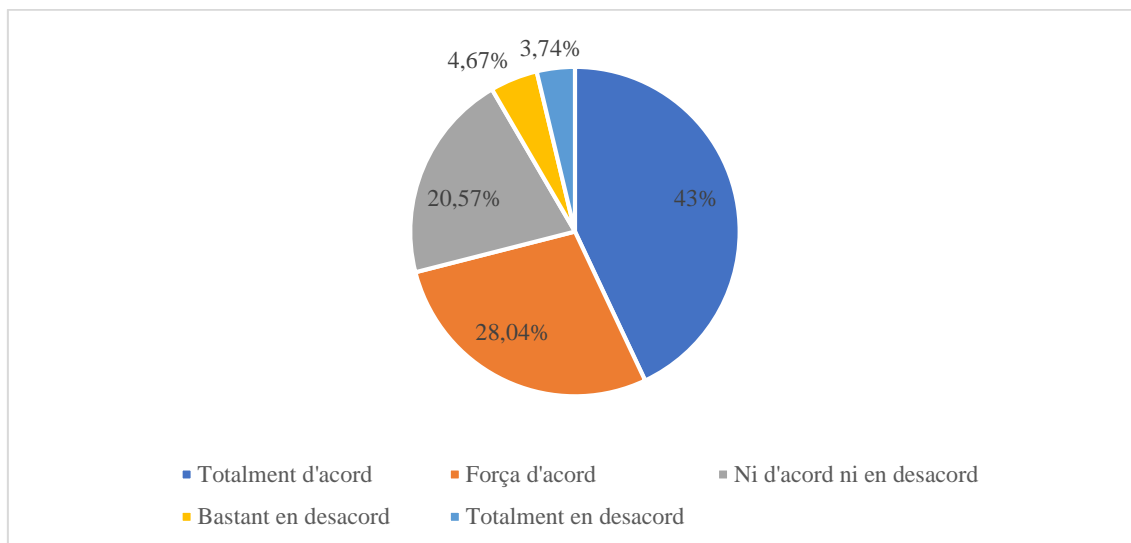
El tercer tema del qüestionari (Gràfic 3, Annex 4) posa en relleu que malgrat que la majoria dels alumnes és castellanoparlant i que els docents identifiquen la inseguretats i falta d'aptitud com una de les raons que duen a les alternances lingüístiques en castellà a l'aula de Llengua Catalana i Literatura, gran part dels estudiants se senten força còmodes expressant-se en català (51,4%), als quals cal sumar el 28,04% que, més enllà d'això, van afegir que els agrada parlar català i no tenen cap problema. És a dir que, en suma, gairebé un 80% no van manifestar cap inseguretats per expressar-se en català.

Gràfic 3. Respostes a la pregunta: "Et sents còmode parlant en català a la classe de Llengua Catalana i Literatura?".

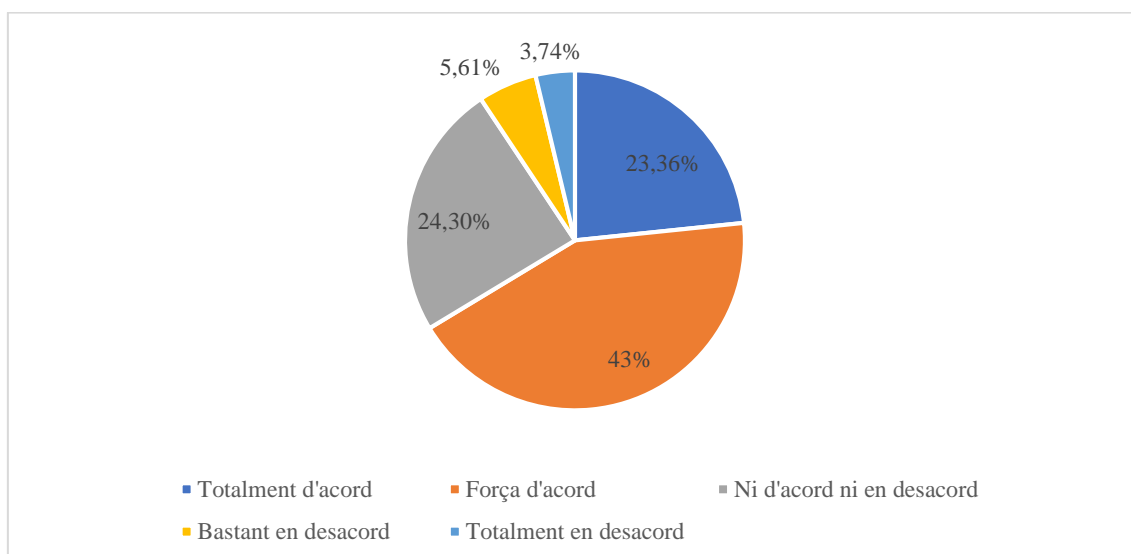
El quart tema plantejat als alumnes (Gràfic 4, Annex 4) mostra com una àmplia majoria d'ells, més del 70%, és partidari que el professor de Llengua Catalana parli sempre català a la seva classe i bona part d'ells, el 43%, s'hi va mostrar plenament d'acord. Per contra, només un 8,41% va manifestar-se bastant o totalment en desacord.

Gràfic 4. Respostes a la pregunta: “Què penses d’aquesta idea: a la classe de Llengua Catalana i Literatura els professors han de parlar sempre en català?”.

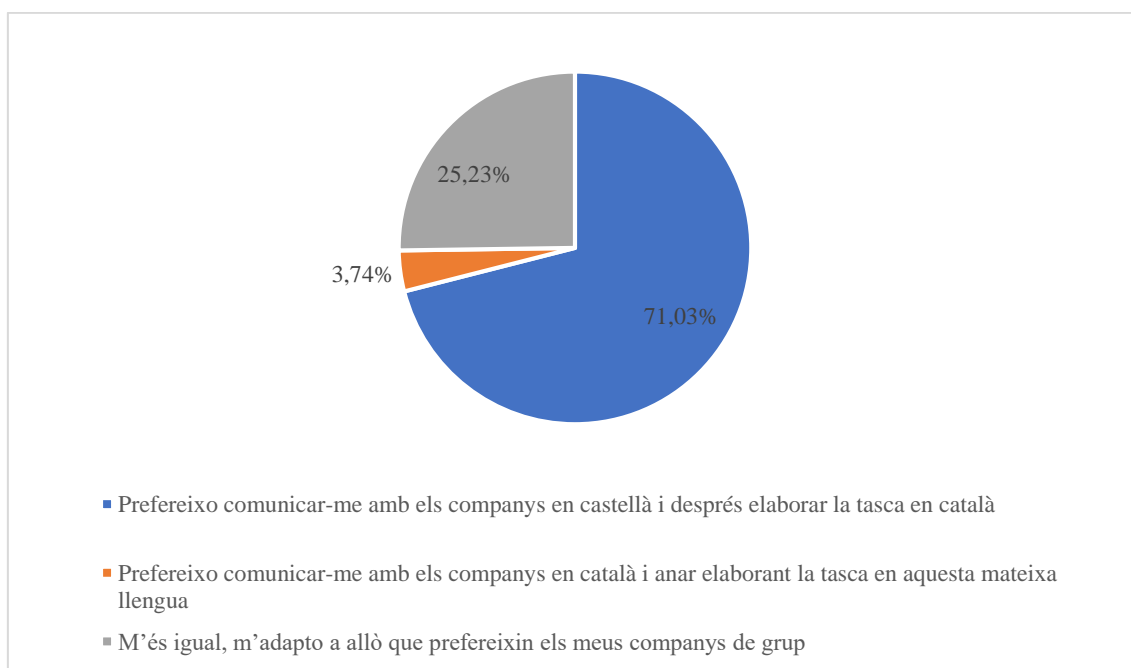
El cinquè tema (Gràfic 5, Annex 4) apunta que dos de cada tres alumnes pensa que els estudiants haurien de parlar sempre en català a l’aula de Llengua Catalana i Literatura. És un percentatge que, tot i ser majoritari, és lleugerament inferior a la qüestió anterior que posava el focus en el docent, tendència que confirma el fet que a diferència de l’anterior, aquí són considerablement menys els qui van manifestar-se totalment d’acord (23,36%) i el percentatge s’amplia entre els qui van dir-se força d’acord (43%). La xifra d’alumnes que van mostrar-se bastant o totalment en desacord és similar, també per sota d’un de cada deu (9,35%).

Gràfic 5. Respostes a la pregunta: “Què penses d’aquesta idea: a la classe de Llengua Catalana i Literatura els alumnes han de parlar sempre en català?”.

L'últim tema que aborda el qüestionari (Gràfic 6, Annex 4) assenyala que la majoria dels aprenents, a l'hora de fer una tasca grupal per a la classe de Llengua Catalana i Literatura, prefereix comunicar-se en castellà entre ells i després elaborar la tasca en català (71,03%). En aquesta qüestió s'aprecia una diferència significativa entre primer i segon d'ESO, ja que del 60% que es van manifestar així entre els alumnes de primer curs es passa al 80,7% entre els estudiants del següent curs. En canvi, només un insignificant 3,74% prefereix fer-ho directament en català –tots ells, alumnes de primer d'ESO. En un terme mig, un de cada quatre aprenents es va mostrar indiferent, disposats a adaptar-se a allò que vulguin els seus companys de grup, una xifra que és més alta entre els estudiants de primer d'ESO (32%) que entre els de segon (19,3%).

Gràfic 6. Respostes a la qüestió: “Completa la frase: quan he de fer un treball en grup a la classe de Llengua Catalana i Literatura...”.

Discussió dels resultats

En el marc de l'anàlisi de les alternances lingüístiques a una aula de Llengua Catalana i Literatura d'educació secundària, la primera pregunta de recerca que es plantejava aquest treball era comprovar si el professor d'aquesta matèria de l'institut A, centre objecte d'estudi, emprava sempre el català a la seva classe.

Durant l'observació a l'aula (Taula 1) es va comprovar que el docent mantenia en tot moment la llengua catalana en les seves intervencions a classe –no es va detectar ni un sol canvi de llengua per part seva–, en intervencions més o menys formals o espontànies, o davant qualsevol tipus d'alternança lingüística dels alumnes en llengua castellana.

Aquesta conducta d'assertivitat lingüística i manteniment de la llengua catalana és reconeguda pels diferents actors de la comunitat educativa, tant per part del centre –com s'ha mencionat a la fonamentació teòrica, la llengua vehicular de les escoles és legalment el català–, com del propi docent –que reconeix en les entrevistes que exerceix el paper de referent lingüístic– i també per part dels seus alumnes –més del 70% es mostra totalment o força partidari que el docent s'expressi sempre en català a l'aula de Llengua Catalana (Gràfic 4).

Molt diferent és la situació quan es posa la lupa en els alumnes d'aquestes mateixes classes de Llengua Catalana, com plasma la segona pregunta de recerca d'aquesta investigació, ja que el docent no aconsegueix que els seus estudiants es dirigeixin sempre a ell i a la resta de la classe en català. L'observació de l'aula ha evidenciat que els alumnes protagonitzen constants alternances lingüístiques, introduint el castellà –no s'ha detectat cap altre idioma– a l'aula de català. És una apreciació que el propi docent confirma a l'entrevista principal i que és habitual a moltes aules de Catalunya, com indiquen les dues entrevistes complementàries i les dades generals del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2021) desgranades a la fonamentació teòrica, que marquen un descens de l'ús del català a les aules en els darrers quinze anys.

Les dades sociolingüístiques del Vallès Occidental i del propi centre creuades amb les respostes de la primera i la segona pregunta del qüestionari, referides a la llengua inicial i la freqüència idiomàtica –més del 70% tenen com a llengua materna el castellà (Gràfic 1) i el 75% parla més castellà que català fora de l'institut (Gràfic 2)–, a més, fixen un entorn sociolingüístic del centre objecte d'estudi marcadament castellanoparlant, aspecte que ja marca un punt de partida determinant per als comportaments lingüístics dels alumnes estudiats.

A l'hora d'identificar els canvis de llengua a l'aula de Llengua Catalana i Literatura, que marca el primer objectiu de recerca, la irrupció del castellà es va detectar en diferents tipus d'interacció, sempre protagonitzades pels alumnes, en alguns casos amb el docent com a receptor –tant si estava fent una exposició o en respostes concretes a alumnes– i en

altres casos amb altres alumnes com a destinataris –en tasques grupals, coavaluacions o converses informals. L’element comú, així doncs, és l’impulsor, l’alumne, tot i que quan se’ls va preguntar al qüestionari, dos de cada tres d’ells es van mostrar totalment o força d’acord amb la idea que els alumnes han de parlar sempre català a la classe de Llengua Catalana (Gràfic 5). Els qui s’hi van manifestar totalment o parcial en desacord no arriben al 10%, xifra que quadra amb els qui manifesten un desig d’ús de poc o mai del català als instituts segons dades generals del Consell Superior d’Avaluació del Sistema Educatiu (2021). És a dir, aquells alumnes que manifesten una actitud obertament contrària a l’ús del català a l’aula són una minoria. En aquest sentit, el buidatge de les dades de consciència d’ús lingüístic i l’anàlisi del tipus d’alternances lingüístiques fan concloure, com s’exposarà més endavant, que el canvi de llengua no respon a motius ideològics de voluntat o planificats, sinó que s’explica més per l’arrelament que té cada llengua en el dia a dia dels alumnes, i la dificultat per assentar-hi un canvi.

És rellevant, malgrat tot, que encara que els alumnes manifesten certa consciència lingüística –a la teoria, no pas a la pràctica–, com assenyala el fet que dos de cada tres estudiants són partidaris que a la classe de Llengua Catalana i Literatura els professors i els alumnes parlin sempre en català (Gràfics 4 i 5), en resposta a la tercera pregunta de recerca, el català tingui una presència gairebé nul·la en el moment de planificar i discutir tasques de la classe de Llengua Catalana. L’observació a l’aula (Taula 1) no va detectar un sol grup de qualsevol de les cinc classes analitzades en què el català tingués una presència mínimament substancial a l’hora de dur a terme tasques grupals, més enllà de mots i expressions puntuals en català inserits en diàlegs en castellà. L’entrevista a la docent del centre també va apuntar en aquesta direcció: “És exactament així. Un dels cavalls de batalla és aquest, que no es parla des de l’origen en català, sinó que ho fan en castellà i després ho han de traduir. Van directament al castellà i tradueixen, amb els problemes de traducció que hi ha després, que deixa calcs i traduccions literals mal fetes”.

Més del 70% dels estudiants enquestats van manifestar obertament que prefereixen comunicar-se amb els companys en castellà tot i que després haguessin de fer l’exercici de traducció al català i no arriba al 4% els qui van dir que preferirien fer-ho en català (Gràfic 6). Aquests que ho preferirien fer en català, com el 25% restant que manifesten flexibilitat per adaptar-se a les preferències dels seus companys, acaben cedint a la convergència automàtica del castellà: no es va presenciar cap cas d’assertivitat lingüística en català protagonitzada per un alumne. Com apunten Galindo i Vila (2009), es recull en

la fonamentació teòrica i mencionen les docents B i C en les entrevistes, en cas de xoc entre el català i el castellà entre alumnes sempre s'imposa la llengua castellana. La visió panoràmica de les xifres generals del Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu (2021) també assenyala en aquesta direcció: en els darrers quinze anys s'ha dividit per tres la quantitat d'alumnes que afirmen que fan les tasques grupals en català, sigui de l'assignatura que sigui, i tenint present que la llengua vehicular dels centres públics és el català.

Es tracta d'una conducta que condueix a errors freqüents de calcs, barbarismes i traduccions literals en les tasques de Llengua Catalana i, fins i tot, cert desassossec en els propis alumnes, segons es va comprovar en l'observació i amb l'entrevista principal. Per tot plegat, s'aprecia un salt entre la teoria –els alumnes, en termes generals, són conscients que a l'aula de català s'ha de parlar en català– i la pràctica –quan els toca fer-ho a ells, no ho fan, encara que això els suposi més feina i alguns entrebancs repetitius.

Aquest fet dirigeix l'estudi al segon objectiu de recerca, explorar què motiva els canvis de llengua a les classes de català. Com recalquen Bretxa i Parera (2012), els centres educatius són el lloc on molts d'aquests estudiants amb un fort context castellanoparlant, com és el cas analitzat, fan el primer trànsit del monolingüisme a una certa bilingüïtzació. Amb tot, és un trànsit que, als instituts, es dona sobretot en la relació entre docent i discent –moltes vegades instat pel propi professor– i si bé genera coneixement de la matèria, no s'activa en la relació entre iguals, amb altres estudiants, com s'ha apreciat en els treballs en grup i en els diàlegs més informals observats (Taula 1).

És una situació que desemboca en l'assignaturització de la llengua catalana als centres educatius, un problema que identifiquen Bretxa i Parera (2012), Bretxa, Comajoan i Vila (2017) i assumeix la pròpia docent A del centre que és objecte d'estudi de la investigació: “Si el professor de Llengua Catalana i Literatura és l'únic referent de la llengua això s'acaba ràpid, perquè s'associa la llengua a una matèria, a unes notes, a uns resultats i això ni és positiu ni sostenible”.

La recerca prèvia indica que els casos d'evitació del català responen més a una manca de domini de la llengua i a la desconfiança en les pròpies habilitats comunicatives que no pas a una animadversió com a tal al català (Bretxa, Comajoan i Vila, 2017), i és el motiu principal que també ha identificat el treball a l'hora d'explicar els canvis de llengua a l'aula. En aquesta línia apunten tant el salt entre consciència teòrica i pràctica de l'ús del

català per part dels alumnes –la distància entre quin pes creuen que hauria de tenir i quin té realment a les classes de Llengua Catalana– que plasmen els qüestionaris (Gràfics 4 i 5) i l’observació a l’aula (Taula 1), com les reflexions dels docents a les entrevistes, que apunten sense matisos a una qüestió d’hàbits i aptitud lingüística, per sobre de casos puntuals d’actitud contrària a la llengua: “Puntualment algú és una qüestió d’actitud, però la majoria és d’aptitud. No tenen l’hàbit. Com que no utilitzen el català per res més, llavors els costa més utilitzar-lo de forma espontània a classe, en qualsevol situació de l’institut”, exposa el docent A. “La majoria de casos és una qüestió d’aptitud, acostuma a ser inseguretats perquè no és la seva llengua habitual i els costa expressar-s’hi”, afegeix el docent C.

Això impacta en les intervencions espontànies dels alumnes, el tipus d’interaccions identificades a l’observació –i que ratifiquen les entrevistes i la recerca prèvia (Bretxa, Comajoan i Vila, 2017)– com les situacions més proclius a generar els canvis de llengua dels alumnes a l’aula de Llengua Catalana. En canvi, com també demostra l’observació i les entrevistes a docents, les intervencions planificades són, generalment, en català. Com apunta el docent A: “Amb l’espontaneïtat no hi ha manera (...). Ho fan tot directament en castellà tot i que sigui la matèria de Llengua Catalana i et diuen ‘es que no em surt’ o ‘no hi estic acostumat’. La llengua espontània no els hi surt en català i els hi surt directament en castellà, en canvi, si han d’explicar un tema formal que s’han preparat sí els hi surt”. Hi ha coneixement de la matèria, però la falta d’hàbit i de contextos d’ús fora de l’aula afecta els usos més espontanis.

És significatiu, en tot cas, que malgrat que els docents, en les entrevistes realitzades, com exalumnes que protagonitzaven durant la seva etapa escolar conductes d’evitació del català (Woolard, 2011) se centrin en la inseguretats i les dificultats per expressar-se en català per la manca d’hàbits d’ús del català fora de l’aula, els propis alumnes objecte d’estudi d’aquest treball que encarnen constants canvis de llengua al castellà a l’aula de Llengua Catalana i Literatura manifestin majoritàriament –gairebé un 80% dels enquestats (Gràfic 3)– que se senten còmodes parlant català i que no hi tenen problemes. Dit d’altra manera, només un de cada cinc afirma que no se sent gaire o gens còmode parlant català, tot i que després, a la pràctica, en facin un ús limitat, una qüestió que es pot relacionar amb el fet que la conducta lingüística va més lligada als automatismes i els hàbits que a la motivació i consciència pròpia.

Si es posa el focus en l'espontaneïtat s'entén la dificultat de canviar els hàbits, perquè com apunta Suay (2022), l'ús que es fa d'una llengua respon més a automatismes que són regulats sobretot per zones del cervell que són poc sensibles a les instruccions conscients. Així doncs, l'expressió en una llengua o altra tendeix a automatitzar-se i es deslliga de la pròpia deliberació, de manera que els alumnes que han automatitzat l'ús del castellà presenten dificultats d'entrada per canviar l'hàbit tot i que en puguin tenir la consciència personal per fer-ho –com indica el qüestionari (Gràfics 4 i 5)– o els ho demani repetidament el docent –com ha identificat l'observació (Taula 1) i les entrevistes.

No tots alumnes observats a l'aula responen a aquest perfil definit per un entorn marcadament castellanoparlant amb manca d'hàbits d'ús lingüístic en català i que, per tant, té dificultats per expressar-se espontàniament en català. Les dues primeres preguntes del qüestionari mostren que una xifra propera al 25% té com a llengua inicial el català o, si no, el català i castellà per igual (Gràfic 1) i presenta una freqüència d'ús fora del centre d'estudis similar entre català o castellà, o fins i tot amb més pes del català (Gràfic 2). Es tracta d'un percentatge que, de fet, també és similar a la suma d'aquells que a l'hora de fer una tasca grupal o bé prefereixen fer-ho en català o bé els és igual i s'adapten a allò que prefereixin els companys (29%) (Gràfic 6). Aquest elenc d'estudiants, minoritari – sempre per sota del 30%– que podrien presentar una conducta amb menor interferència del castellà a l'aula de Llengua Catalana cedeixen a la norma de convergència automàtica al castellà (Sanginés, 2022; Suay, 2022), un patró que és generalitzat no només a les aules, sinó a la majoria de la societat catalanoparlant (Plataforma per la Llengua, 2021).

Tot plegat esdevé en un marc en què els centres educatius tenen l'encàrrec públic de normalització del català, aspecte que obliga els docents de Llengua Catalana i Literatura a dur a terme estratègies per mantenir i estimular l'ús del català a les seves classes, punt on incidia el tercer objectiu de recerca del treball. Com s'ha indicat, el primer nivell d'intervenció del docent identificat en l'observació i en les entrevistes és la Norma de Manteniment del Català a la qual fa referència Suay (2019). Fer el contrari, encara que sigui en interaccions en castellà del professor de català en situacions més informals o espontànies, podria dinamitar l'ús i la percepció que els alumnes tenen del català (Palau, 2012). És un punt de partida que si bé no és suficient, sí que és imprescindible. La repetició de la conducta, amb el docent exercint de model, es reconeix com l'estratègia més clara per mirar de canviar els hàbits lingüístics dels alumnes.

Una vegada ja s'ha produït el canvi de llengua, l'estratègia identificada en l'observació és la de l'advertència amable del docent perquè l'alumne que s'ha expressat en castellà torni al català. És una observació que ratifica el mateix docent A a l'entrevista quan afirma: “Jo intento recordar-los-hi [als alumnes] amablement que som a classe de Llengua Catalana. Intento no ser antipàtica perquè si no et converteixes en un policia”. I ho avalen els altres dos docents qüestionats. Tots tres emfasitzen la idoneïtat d'advertir ràpidament i demanar el canvi de llengua amablement i amb reforç positiu i, en cap cas, fer-ho des de la penalització directa o la posterior quantificació a l'avaluació.

Es tracta d'un acompanyament amable, a més, que l'observació (Taula 1) i els docents, a les entrevistes, diuen efectiu a curt termini per revertir la situació de canvi de llengua. Aquesta via permet evitar tensions derivades de la frustració per la impossibilitat d'assolir un resultat màxim ja d'entrada que resultaria de forçar una estratègia de dicotomia 0-100, com manifesta Sanginés (2022).

Malgrat tot, en un context d'aula amb un gruix notable d'alternances lingüístiques per part dels alumnes, el docent no sempre emprèn aquesta actitud activa i, en un grau menor i de forma complementària, adopta una estratègia més passiva, ignorant determinades intervencions i evitant interceptar tots els canvis de llengua espontanis –sobretot quan el contingut de la interacció en castellà no era significatiu pel desenvolupament de la classe. Si bé es pot assumir que no és una estratègia òptima segons els paràmetres establerts en la recerca, les entrevistes i els qüestionaris, l'observació n'aprecia la utilitat pràctica per no entrebancar el desenvolupament mínimament dinàmic d'una classe.

Així doncs, quant a estratègies, el treball ha identificat el paper del docent com a model que sempre empra el català com el primer nivell d'intervenció per procurar que a la classe de Llengua Catalana i Literatura es parli sempre català. Un primer pas que ha d'anar acompanyat, en un segon nivell, de l'avís ràpid i amable per part del professor a l'alumne per interceptar els canvis de llengua que es donin. Amb tot, el tercer nivell és on hi ha més deures per fer: manca intervenció directa del docent en la conversa horitzontal, entre iguals, dels alumnes per intentar modificar els seus hàbits.

En qualsevol cas, cal tenir present que aquest treball explora els usos lingüístics de l'aula de Llengua Catalana i Literatura d'un centre de secundària i les alternances lingüístiques que s'hi donen en un context sociolingüístic determinat i que els usos lingüístics dels adolescents no són immutables i evolucionen al llarg de les seves etapes vitals (Woolard,

2011), de manera que els seus usos lingüístics actuals marquen un estat de la qüestió present, però no es poden extrapolar a un futur, en altres contextos que no siguin els de l'institut.

Aquest advertiment, juntament amb el fet que aquest treball, tot i que estigui contextualitzat, respon a l'anàlisi d'un centre de secundària determinat, amb poc més d'un centenar d'alumnes, un únic docent referent de Llengua Catalana i durant una etapa breu de temps, constitueix la principal limitació de la investigació.

Conclusions

La conclusió a la qual arriba la investigació d'aquest treball amb l'institut A de Sabadell com a objecte d'estudi és que a les classes de Llengua Catalana i Literatura hi ha una presència significativa d'alternances lingüístiques, que aquestes són sempre protagonitzades pels alumnes i en llengua castellana.

L'alternança lingüística va associada a l'espontaneïtat, en situacions no planificades, al marge de la consciència lingüística de cada estudiant, ja sigui en intervencions amb el docent com a destinatari –en algunes ocasions– o en comentaris entre iguals, entre alumnes –sempre. Un exemple és que el treball ha identificat que els alumnes objecte d'estudi sempre aborden les tasques grupals de Llengua Catalana en castellà. Tot el diàleg entre ells, de caràcter més informal, és en castellà atès que la majoria d'ells viuen en un context marcadament castellanitzat i la resta cedeixen a la norma de convergència automàtica al castellà.

En aquest sentit, la presència del castellà a la classe de català s'explica més per motius d'aptitud que no pas per actitud. És per això que frenar i revertir aquest fet no és una tasca senzilla i ha d'anar més enllà de la conscienciació, ja que atén als hàbits d'ús. L'estratègia de la norma de manteniment del català s'erigeix cabdal. L'escola segueix exercint un paper fonamental en la normalització lingüística de joves pels quals esdevé la primera, i sovint la principal, porta d'accés a la llengua catalana. I l'assignatura de Llengua Catalana i Literatura n'és l'estilet.

La qüestió, així doncs, no va d'una minva de coneixement de la llengua –aspecte en què l'assignatura de Llengua Catalana segueix sent clau–, sinó d'un descens en els contextos d'ús. Per molt que hi hagi un coneixement de la llengua i la consciència que a l'aula de

Llengua Catalana s'ha de parlar català, si els alumnes només utilitzen aquesta llengua en la seva relació acadèmica amb els docents, les seves intervencions espontànies i menys planificades difícilment deixaran de ser en castellà. Si els alumnes identifiquen el català només com una assignatura, per molt que n'adquireixin les competències, aquesta llengua perd valor d'utilitat i se'n limita el camp d'ús.

És per aquest motiu que, amb la vista posada a futures investigacions, caldria preguntar-se quin paper pot jugar la resta del sistema educatiu, en primer terme, i després, sobretot, quin pes té la llengua catalana en la resta de contextos d'ús d'un alumne de secundària, tant en l'entorn familiar, com en l'espai lúdic, cultural, esportiu, tecnològic, informatiu i audiovisual, i quina capacitat de maniobra existeix. Perquè si fora de l'institut no s'afermen contextos d'ús del català, l'escola queda aïllada en la seva tasca normalitzadora de la llengua. Com a mínim, fins que aquests alumnes, al llarg de les seves etapes vitals, puguin canviar context i activin, llavors sí, els coneixements lingüístics transmesos acadèmicament a l'educació.

Bibliografia

Consell Escolar de Catalunya. (2022). *L'ús del català a l'educació*. Generalitat de Catalunya.

http://consellescolarc.cat/web/.content/consell_escolar/actuacions/2documents_i_informes/documents_i_informes_en_pdf/static_files/Doc_1_2022_Lus-del-catala-a-leducacio.pdf

Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. (2021). *Estudi sociodemogràfic i lingüístic de l'alumnat de 4t d'ESO a Catalunya 2006-2013-2021*. Generalitat de Catalunya.

<http://csda.gencat.cat/web/.content/home/arees-actuacio/publicacions/informes-avaluacio/29-informes.pdf>

Llei 7/1983, de 18 d'abril, de Normalització Lingüística a Catalunya, DOG núm. 322 (1983).

Bretxa, V., Comajoan, L., i Vila, F.X. (2017). *Les veus del professorat. L'ensenyament i la gestió de les llengües a secundària*. Horsori.

- Bretxa, V., i Parera, M.A. (2012). «Et dona la base»: Itineraris biogràfics d'adquisició i ús del català del jovent castellanoparlant de Sabadell i Santa Coloma de Gramenet. Dins F.X. Vila. *Posar-hi la base: usos i aprenentatges lingüístics en el domini del català* (pp. 47-56). Institut d'Estudis Catalans (IEC), Xarxa Cruscat, 8.
- Direcció General de Política Lingüística. (2018). #català947. *La llengua catalana als municipis de Catalunya: Sabadell. Coneixements i usos lingüístics*. <https://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/informes-locales/catala947.pdf>
- Woolard, K. (2011). Is there linguistic life after high school? Longitudinal changes in the bilingual repertoire in metropolitan Barcelona. Dins *Language in Society*, 40 (5), 617-648. Cambridge University Press.
- Galindo, M i Vila, F.X. (2009). Els factors explicatius dels usos lingüístics informals entre l'alumnat català: llengua inicial, xarxes socials, competència i llengua vehicular d'ensenyament. *Noves SL. Revista de Sociolingüística*. Generalitat de Catalunya. http://www.gencat.cat/llengua/noves/noves/hm09hivern/docs/Galindo_vila.pdf
- Suay, F. (2022). Consciència i conducta lingüística: una relació conflictiva. *Reseracle*, 3, 70-81. Societat d'Ensenyament i Recerca del Català com a Llengua Estrangera. <https://raco.cat/index.php/reseracle/issue/view/30915/788>
- Plataforma per la Llengua. (2021). *InformeCAT 2021*. https://www.plataforma-llengua.cat/media/upload/pdf/informecat-2021-web-bo_290_11_2442.pdf
- Suay, F. (2019). Com incidir sobre els usos lingüístics? Una perspectiva ideològica. Dins F.X. Vila i E. Boix (Coords.). *La promoció de l'ús de la llengua des del sistema educatiu* (pp. 23-34). Universitat de Barcelona Edicions.
- Palau, C. (2012). Experiències per a l'extensió de l'ús del català en l'educació en el lleure. El Taller d'educació per la llengua. *Treballs de sociolingüística catalana*, 22, 137-145.
- Sanginés, G. (2022), L'engrescadora aventura cap a l'assertivitat lingüística. Dins X. Castell, i M.M. Vanrell (Coords.). *La dinamització lingüística: bases, eines i estratègies* (pp. 233-248). Universitat de les Illes Balears.

Idescat. (2022). El municipi en xifres: Sabadell (Vallès Occidental). Generalitat de Catalunya. <https://www.idescat.cat/emex/?id=081878>

Hernández Sampieri, R. (2014). *Metodología de la investigación* (6a ed.). McGraw Hill Education.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of psychology*, 22(140), 1-55.

ANNEX

Annex 1. Observació a l'aula

FINA 1A: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

13/3

MOMENT	ACTIVITAT	IMPULSOR	IDIOMA	RESPOSTA	COMENTARIS
20 5 min de descans de inicial	Presentació de la classe, explicació de qui es farà (EP)	3 alumnes (A/AP)	CAST	Interom a 1 (EP) A → mantenir el CAST, esp cavi al CT (HC)	Comentari: q'entran de castella, m'he de acostar a l'ep. Fiquen amb cast. (C)
21 Davant l'activitat	Elaboració d'una taxa en grup (TG)	A-A per grups	CAST	Preguntes espontànies al docent en CAST, que els fa canviar, comen	Comencem a explicar-se en CAST i després canvia. Impuls inicial CAST
22 Davant l'activitat	Elaboració d'una taxa en grup (TG)	AP	CAST	Interactuen sempre en CAST mentre parlen de l'elaboració del treball	Interperen algunes paraules soltes en CAST, oïllades
23 Davant l'activitat	Exposició professor i alumnes	A-A per grups P-A A-P	CAST	Es comenten i espontanis als estudiants sempre en CAST	Quan el docent els fa canviar, 10 min d'explicar en CAST i 5 min de q'adades

14/3

15/3

16/3

17/3

18/3

19/3

20/3

21/3

22/3

23/3

24/3

25/3

26/3

27/3

28/3

29/3

30/3

31/3

32/3

33/3

34/3

35/3

36/3

37/3

38/3

39/3

40/3

41/3

42/3

43/3

44/3

45/3

46/3

47/3

48/3

49/3

50/3

51/3

52/3

53/3

54/3

55/3

56/3

57/3

58/3

59/3

60/3

61/3

62/3

63/3

64/3

65/3

66/3

67/3

68/3

69/3

70/3

71/3

72/3

73/3

74/3

75/3

76/3

77/3

78/3

79/3

80/3

81/3

82/3

83/3

84/3

85/3

86/3

87/3

88/3

89/3

90/3

91/3

92/3

93/3

94/3

95/3

96/3

97/3

98/3

99/3

100/3

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística. **IDIOMA:** A quin idioma s'ha impulsat des del català. **ACTIVITAT:** Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula. **EXPLICACIÓ PROFESSOR (EP), TREBALL EN GRUP (TG), TREBALL INDIVIDUAL (TI).** **RESPOSTA:** Continuat que té l'alternança lingüística per part de P i A; es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C). **IMPULSOR:** Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix). **COMENTARIS:** Observacions complementàries. P: Professor. A: Alumne. AP: Interacció alumne cap a professor. AA: Interacció alumne-alumne. PA: Interacció professor cap a l'alumne.

FINA 1A: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

MOMENT	ACTIVITAT	IMPULSOR	IDIOMA	RESPOSTA	COMENTARIS
14/3 2B	Després de la classe, els professors avaluats	A-A	CAST	Tots els alumnes comenten els resultats entre ells en CAST	Les opinions dels CT ni per parlar elements de l'entorn
15/3 2A	Activitat en grups, plantegen els seus dubtes	A-A grups	CAST	L'activitat se'n fa de manera CT però el professor en CAST. Tots els grups se'n fan	A tots els grups parlen en CAST, cap alumne explica com n'ha anat
14/3 1A	Activitat en grups, avaluats	A-A	CAST	Tots els alumnes comenten els resultats entre ells en CAST. Res en CT	Alguns manegen la direcció del CT i d'expressions → que es un dubte que en
16/3 1B	Activitat en grups, avaluats	AP	CAST	Pre preguntes i respostes, avaluats en CAST. No avaluats, plantegen i mix CT/CAST	Se dirigeixen a parlar dels dubtes i a parlar sempre en CAST
16/3 1B	Activitat en grups, avaluats	A → P	CAST	L'activitat se'n fa de manera CT però el professor en CAST. Tots els grups se'n fan	L'activitat se'n fa de manera CT però el professor en CAST. Tots els grups se'n fan

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística. **IDIOMA:** A quin idioma salta l'impulsor des del català **ACTIVITAT:** Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula. **EXPLICACIÓ PROFESSOR (EP), Treball en grup (TG), Treball individual (TI)**
RESPOSTA: Continuat que té l'alternança lingüística per part de P i A: es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C).
IMPULSOR: Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix) **COMENTARIS:** Observacions complementàries
P: Professor **A:** Alumne **AP:** Interacció alumne-cap a professor **AA:** Interacció alumne-alumne **PA:** Interacció professor-cap a l'alumne

FINA 1A: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

MOMENT	ACTIVITAT	IMPULSOR	IDIOMA	RESPOSTA	COMENTARIS
2C A/13 Durant la classe	Plantzionament per orlygic	A-A per naps	CAST	Tots els naps pobleu curne ells per per le haca en CAST	Plaleys curne els alumpu per cam curuon en faze → propo no interio
2B Durant la classe	Presentació d'una activitat i preguntes inicials de jamer oral	P → A A → P	(CAT) CAST	Ja docent pregunta en UT i alumpu's, amb regaleu plantzionade i responen en UT o CAST+CAT	Interuio en UT o hi curuon fepi de per ells o propo muerne curne ells es van jant fepi comuon en CAST
20/3 2C Durant la classe	Classe de jorhica / varions d'obedients	A-P	CAST	Propo va muerneant preguntade i que es diguon i curuon en CAST → "Borono" (A)	Plantzionade i curuon en baloon muerneant jant qor-farun / sens en CAST i jant comuon en CAST
2B Durant la classe	" "	A-A	CAST	Tots els naps d'interuon de hobeu en CAST. Cap no fa en CAST	Curuon parales d'interuon en CAST a l'equivaler CAST
2A " "	" "	A-P A-A	CAST	Alumpu's comuon en CAST muerne jant curuon a ad UT. Tobeu de jante en UT	El jant ad CAST es muerne curuon muerne, Ad UT no ferun a no se muerne per jant a curuon

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística. **IDIOMA:** A quin idioma salta l'impulsor des del català

ACTIVITAT: Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula: Explicació professor (EP), Treball en grup (TG), Treball individual (TI)

RESPOSTA: Continuïtat que té l'alternança lingüística per part de P i A: es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C).

IMPULSOR: Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix) **COMENTARIS:** Observacions complementàries

P: Professor A: Alumne AP: Interacció alumne cap a professor AA: Interacció alumne-alumne PA: Interacció alumne-professor cap a l'alumne

→ Propo: UT: al pobleu i hobeu en CAST de jant haca de per d'interuon i curuon d'interuon hobeu

EINA 1A: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

MOMENT	ACTIVITAT	IMPULSOR	IDIOMA	RESPOSTA	COMENTARIS
21/3 28 Davant la classe	Achtivat en grup sobre diversos temes d'ortografia del CT	A-A	CAST	Tot els diàlegs sobre alguna cosa d'ortografia en el treball però en el CT	La taula dels fe perquè perquè han de fer el CT i pensen i preparen en CAST
21/3 28 Davant la classe (proj2)	Preparen una xerrada a la pau i la violència	A-A A-P	CAST	Intervencions d'alguns dels alumnes en CAST però algunes més espontànies en preguntes que en CAST	→ Alguns vinen en preguntes, CAST o CAST+CAST, els comentaris espontànies els surten en CAST
21/3 28 Davant la classe (mici)	Explicació oral del professor	P-A A-P	(CAST) CAST	Alguns fan intervencions espontànies en CAST i el professor interacciona totes les preguntes importants	→ Alguns hi parlen de comentaris espontànies però en CAST
21/3 28 Davant la classe	Comentaris orals sobre una presentació oral d'un company	A-A A-P	CAST	Tota intervenció espontània en CAST i intervencions planes (6 CAST / 3 CAST+CAST)	A gairebé totes les exposicions hi ha cast i catalanisme, oral i escrit
21/3 28 Davant la classe	Preguntes de la classe davant a classe	A-P	CAST	Repte a casa i què quan alumne pregunta en CAST	→ Moltes i petites intervencions de intervencions en CAST però s'obren que han de canviar en CAST

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística **IDIOMA**: A quin idioma salta l'impulsor des del català
 ACTIVITAT: Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula: Explicació professor (EP), Treball en grup (TG), Treball individual (TI)
 IMPULSOR: Continuïtat que té l'alternança lingüística per part de P i A: es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C).
 RESPONSA: Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix) **COMENTARIS**: Observacions complementàries
 P: Professor A: Alumne AP: Interacció alumne cap a professor AA: Interacció alumne-alumne PA: Interacció professor cap a l'alumne

EINA IB: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

ESTRATÈGIA	MOMENT	RESPOSTA	OBSERVACIONS
<p>13/3 2C</p> <p>Un alumne s'ha dirigit al docent en CAST i primer el professor el mateix el curs al CAST i si l'alumne va repetint, el va corregint sobre la manca.</p>	<p>Elaboració d'una tasca en grup A-P → P-A</p>	<p>L'alumne interel·la i canvia al CAST i va incorporant les errades que s'observen al docent.</p>	<p>- Es veu situació que hi dona molt. Inseguretats d'algunes per expressar-se en CAST.</p>
<p>14/3 2n B</p> <p>A les avaluacions de docent insisteix en el punt que es refereix a la nota d'expressió oral, moltes intervencions espontànies per en CAST, així que l'observo que mínim el CAST.</p>	<p>Exercici de notes = als grups de 2n</p>	<p>No respon immediatament algunes més el·lèctres d'afectació/orden.</p>	<p>Algunes de les que estan molt veigues/interactives tenen a parlar en CAST?</p>
<p>15/3 1n A</p> <p>La docent manté un fet moment el CAST, un altre de l'altre algun moment en CAST dels alumnes.</p>	<p>Explicació del leu i notine P-A</p>	<p>Els alumnes passen però autòmatament al CAST amb confidesça expressos.</p>	<p>→ Uns passat, els que fan amb 2n ja en CAST/CAST bonafat. Ara ja NO</p>

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística. **IDIOMA:** A quin idioma s'ha l'impulsor des del català.

ACTIVITAT: Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula: Explicació professor (EP), Treball en grup (TG), Treball individual (TI).

RESPOSTA: Continuïtat que té l'alternança lingüística per part de P i A: es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C).

IMPULSOR: Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix) **COMENTARIS:** Observacions complementàries.

P: Professor. **A:** Alumne. **AP:** Interacció alumne-cap a professor. **AA:** Interacció alumne-alumne. **PA:** Interacció professor-cap a l'alumne.

EINA IB: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

ESTRATÈGIA	MOMENT	RESPOSTA	OBSERVACIONS
15/3 Z/A Alum d'intervencions en CRT, a certs alumnes la professora ja no els demana parlar del CRT	Explicació fassa a classe	Les intervencions espontànies es repetixen coherentment en CRT amb alumnes	* Si la docent hagués de repetir-ho tot la classe no hauria cap contribució
16/3 A/B La docent passa per alt intervencions en CRT d'alguns alumnes amb més dificultats	Inici de la classe P-A, A-P	"	→ Flexibilitat per no treballar la classe. A aquella de qui sempre que hi demanen el CRT si els ho demane
17/3 A/A MANTENIMENT CONSTANT DE CTRRVIDO professora sempre sempre en CRT	Tot la classe A-P	Manturir el català ajuda l'alumne a ser absent que ha de parlar en CRT	D'aquesta manera no sapria cal que a huiament els demanem la CRT

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística. **IDIOMA:** A quin idioma s'actua l'impulsor des del català

ACTIVITAT: Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula: Explicació professor (EP), Treball en grup (TG), Treball individual (TI)

RESPOSTA: Continuïtat que té l'alternança lingüística per part de P i A: es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C).

IMPULSOR: Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix) **COMENTARIS:** Observacions complementàries

P: Professor A: Alumne AP: Interacció alumne-professor PA: Interacció alumne-alumne P.A.: Interacció professor cap a l'alumne

EINA IB: OBSERVACIÓ A L'AULA DE LLENGUA CATALANA I LITERATURA

ESTRATÈGIA	MOMENT	RESPOSTA	OBSERVACIONS
<p>21/3 (2A)</p> <p>El docent ho de fer un exerciç oral per no perdre el temps amb una classe de català i sobretot en situacions de classe normal (un exerciç → (cos propi) (obari))</p>	<p>Repades a preguntes i converses a la classe</p>		<p>Se m'acaba a l'inici de fer de proje → cada unes vegades sempre AT</p>
<p>21/3 (1B)</p> <p>Quora els alumnes preguntin en català, el docent no sempre s'adona amb claredat que canvien: "En català, va que ho reps per"</p>	<p>Quora la classe p-A</p>	<p>A l'alumne interactor se ho en català i ho diria amb dificultat</p>	<p>Algun alumne 'pod' les paraules de preguntes quan li demanen se ho en català</p>

MOMENT: Moment horari de la classe en què es produeix l'alternança lingüística **IDIOMA:** A quin idioma s'actua l'impulsor des del català
ACTIVITAT: Tipus d'activitat que s'està desenvolupant a l'aula: Explicació professor (EP), Treball en grup (TG), Treball individual (TI)
RESPOSTA: Continuitat que té l'alternança lingüística per part de P i A, es manté el canvi de llengua (MC), retorn al català (C).
IMPULSOR: Qui protagonitza l'inici de l'alternança lingüística i en quina direcció (a qui es dirigeix) **COMENTARIS:** Observacions complementàries
 P: Professor A: Alumne AP: Interacció alumne cap a professor AA: Interacció alumne-alumne PA: Interacció professor cap a l'alumne

Annex 2. Entrevista al docent A

0. Quant de temps fa que fas de professor de Llengua Catalana?

1. A les teves classes de llengua catalana es manté sempre el català o hi ha casos d'alternança amb altres llengües?

1.1. Quines són les alternances, les altres llengües que apareixen?

2. Durant les observacions he pogut veure que amb certa freqüència els alumnes se't dirigeixen en castellà. Quins creus que són els casos més habituals?

2.1. Com respons a una intervenció a l'aula que no sigui formulada en llengua catalana?

2.2. Apliques estratègies diferents en funció de les característiques de l'alumne (per exemple: diferents capacitats, procedència, etc.)

3. Em pots posar un exemple d'algun moment en què com a docent t'hagis vist obligat a emprar una llengua que no sigui el català a la teva classe de llengua catalana i literatura?

3.1. Aquesta situació com t'ha fet sentir?

3.2. Sents que disposes de recursos per si vols reconduir una alternança lingüística?

3.3. Si la resposta és negativa, el fet de no comptar amb recursos et fa sentir molest o indefens?

4. Quines estratègies fas servir per emfasitzar que a la teva aula la llengua que s'ha d'utilitzar és el català?

4.1. Veus motivació en els alumnes per expressar-se sempre en català a la classe de llengua catalana?

4.2. Amb quins obstacles et trobes? Hi veus més una qüestió d'aptitud o d'actitud?

4.3. Creus necessari penalitzar si algun alumne se't dirigeix en un altre idioma a la classe de català?

5. Pel que he pogut observar, els alumnes gairebé sempre interactuen entre ells en castellà en la preparació de treballs en grup de llengua català. Tens aquesta impressió? Si és així, per què creus que passa?

6. Fora de l'aula, però dins del centre, en quina llengua interactues amb els alumnes? El professor de català és i ha de ser el referent d'aquesta llengua al centre?

7. Has percebut diferències en l'ús del català a les classes de llengua catalana i literatura en relació anys anteriors?

7.1 Perceps alguna tendència?

8. Si has treballat en més d'un centre educatiu i en més d'un poble o ciutat, has notat diferències en l'ús del català a les classes de llengua catalana i literatura? Pots dir quines?

8.1. Creus que aquestes diferències es poden atribuir al context geogràfic i socioeconòmic del centre?

9. Quines millores creus que des del centre es poden impulsar per tal de millorar l'ús del català dins i fora l'aula?

9.1. Quines millores creus que calen a escala més global?

10. Suposem que ets un alumne que té el castellà com a llengua inicial i llengua d'ús a l'escola; com t'agradaria que un professor et convidés a parlar català a les seves classes?

10.1. Com creus que es pot generar l'interès per parlar català més enllà de l'escola?

11. Consideres que els estudis d'observació de l'ús del català a l'escola poden aportar informació útil per tal de millorar-ne l'ús?

11.1 Has realitzat, per interès propi, algun tipus d'observació a l'aula en aquest sentit?

12. Per acabar, t'has quedat amb ganes de dir o comentar alguna cosa més al respecte?

Annex 3. Entrevista als docents B i C

0. Quant de temps fa que fas de professor de Llengua Catalana?

1.1. A les teves classes de llengua catalana es manté sempre el català o hi ha casos d'alternança amb altres llengües? Amb quines llengües? Quins són els casos més habituals?

1.2. Com respons a una intervenció a l'aula que no sigui formulada en llengua catalana?

- 2.1. Quines estratègies fas servir per emfasitzar que a la teva aula la llengua que s'ha d'utilitzar és el català?
- 2.2. Apliques estratègies diferents en funció de les característiques de l'alumne (per exemple: diferents capacitats, procedència, etc.)
- 3.1. Veus motivació en els alumnes per expressar-se sempre en català a la classe de llengua catalana?
- 3.2. Amb quins obstacles et trobes amb els qui no el parlen? Aptitud o actitud?
- 3.3. Creus necessari penalitzar si algun alumne se't dirigeix en un altre idioma a la classe de català?
4. Pel que has pogut observar, els alumnes fan servir el català en la preparació i execució de treballs en grup de llengua catalana?
5. Fora de l'aula, però dins del centre, en quina llengua interactues amb els alumnes?
6. Has percebut diferències en l'ús del català a les classes de llengua catalana i literatura en relació anys anteriors? Creus que les diferències es poden atribuir al context geogràfic i socioeconòmic del centre?

Annex 4. Qüestionaris als alumnes

- 1. Quina és la teva primera llengua, és a dir, la primera llengua que vas aprendre a parlar a casa teva i amb la teva família (pots marcar més d'una opció)?**

- A) Català
 B) Castellà
 C) Una altra → apunta quina:

Alumnes / Resposta	A	B	AB	C	AC	BC
1A	3	17	5	1		
1B	4	15	3	2		
2A	3	18				
2B	1	13	1			1
2C	5	14		1		

Total	16	77	9	4	0	1
100%	14,95%	71,96%	8,41%	3,74%	0%	0,93%

2. Amb quina freqüència parles català fora de l'institut?

- A) Mai
- B) Poc, fora de l'institut parlo més castellà que català
- C) Parlo amb una freqüència similar el català i el castellà
- D) Bastant, fora de l'institut parlo més català que castellà
- E) Sempre

Alumnes / Resposta	A	B	C	D	E
1A	7	12	6	1	
1B	4	11	8	1	
2A	6	10	3	2	
2B	4	10	2		
2C	6	11	2	1	
Total	27	54	21	5	0
100%	25,23%	50,47%	19,63%	4,67%	0%

3. Et sents còmode parlant en català a la classe de Llengua Catalana i Literatura?

- A) No, no estic còmode i no m'agrada gens
- B) No estic gaire còmode, em costa perquè no hi estic acostumat, però si faig l'esforç el puc parlar
- C) Sí, em sento força còmode, tot i que alguna vegada pugui equivocar-me
- D) Sí, m'agrada i no tinc cap problema amb expressar-me en català

Alumnes / Resposta	A	B	C	D
1A	2	4	13	7
1B		1	15	8
2A	2	5	7	7

2B	1	3	8	4
2C		4	12	4
Total	5	17	55	30
100%	4,67%	15,89%	51,40%	28,04%

4. Què penses d'aquesta idea: a la classe de Llengua Catalana i Literatura els PROFESSORS han de parlar sempre en català?

- A) Totalment d'acord
- B) Força d'acord
- C) Ni d'acord ni en desacord
- D) Bastant en desacord
- E) Totalment en desacord

Alumnes / Resposta	A	B	C	D	E
1A	8	7	9	1	1
1B	15	6	1	2	
2A	10	7	3	1	
2B	6	5	3		2
2C	7	5	6	1	1
Total	46	30	22	5	4
100%	43%	28,04%	20,57%	4,67%	3,74%

5. Què penses d'aquesta idea: a la classe de Llengua Catalana i Literatura els ALUMNES han de parlar sempre en català?

- A) Totalment d'acord
- B) Força d'acord
- C) Ni d'acord ni en desacord
- D) Bastant en desacord
- E) Totalment en desacord

Alumnes / Resposta	A	B	C	D	E
1A	9	7	8		2
1B	6	12	4	2	
2A	2	10	7	2	
2B	4	8	2	1	1
2C	4	9	5	1	1
Total	25	46	26	6	4
100%	23,36%	43%	24,30%	5,61%	3,74%

6. Completa la frase: quan he de fer un treball en grup a la classe de Llengua Catalana...:

- A) Prefereixo comunicar-me amb els companys en CASTELLÀ i després elaborar la tasca en català
- B) Prefereixo comunicar-me amb els companys en CATALÀ i anar elaborant la tasca en aquesta mateixa llengua
- C) M'és igual, m'adapto a allò que prefereixin els meus companys de grup

Alumnes / Resposta	A	B	C
1A	15	3	8
1B	15	1	8
2A	19		2
2B	13		3
2C	14		6
Total	76	4	27
100%	71,03%	3,74%	25,23%

1r ESO	60%	8%	32%
2n ESO	80,70%	0%	19,30%